

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

Tendence městského plánování se zaměřením na Prahu

Vypracoval: Matěj Beránek

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Tourek, Ph.D.

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26.6.2015

.....

podpis

Musím zde zdůraznit, že předkládanou bakalářskou práci bych sotva mohl vypracovat sám, nevznikla by bez velmi vstřícné odborné konzultace, poznámek a postřehů Mgr. Jiřího Tourka, Ph.D., a ve finále bych se k ní ani nedostal bez podpory toho nejšířšího charakteru, jíž se mi neustále dostává ze strany mé rodiny. Upřímně děkuji.

Anotace

Práce se zaměřuje na utváření fyzické podoby měst s důrazem na jejich dnešní stav. Zkoumá dnešní problémy sídel, které pramení z urbanistického dědictví i současných procesů. Pozornost je věnována především městu Praze, jejímu územně plánovacímu vývoji a především připravovanému územnímu plánu, nazvanému Metropolitní plán, jenž představuje směry vývoje a regulace Prahy.

Summary

Paper is focusing on formation of physical forms of cities, with accent on contemporary status. It examines housing, and its problems which have origins in urbanistic heritage as well as in contemporary processes. The main focus is on city of Prague, its land-use planning and foremost the main ground plan, which is called Metropolitan plan, and which is in state of preparation. The whole plan represents directions, in which Prague will be developing and regulated.

„Není žádné standardní město“

- Rem Koolhaas¹

---

¹ Výrok použil Rem Koolhaas, nizozemský architekt a profesor architektury a urbanismu na Harvardově univerzitě, ve své knize *Třešttící New York: retroaktivní manifest pro Manhattan* z roku 1978.

„Patří k dialektice urbanistických prací, že se v době uzavírání jednoho plánu vynořují nové podmínky, potřeby i možnosti, nesoucí zárodky překonání dosavadních řešení a kladoucí nové otázky, vyžadující odlišné odpovědi“

- Jiří Hrůza²

---

² Jiří Hrůza byl významný český urbanista, podílející se na mnoha pražských územních plánech a zároveň aktivní teoretik urbanismu, jenž vydal řadu publikací. Citace je vzata z Hrůzovy knihy *Město: Praha* vydané roku 1989.

Úvod	12
Fenomén město	14
19. století – zrod moderního urbanismu	16
Utopie nových měst	18
20. století – současné směry urbanismu	21
Modernistické plánování	22
Nové urbanistické směry	25
Historie pražských územních plánů	26
Plánování ve svobodné zemi	30
Kritika urbanistického dědictví a současných trendů	31
Kritika modernistického urbanismu	32
Kritika suburbanizačních procesů	34
Současnost v pohledu na města a jejich tvorbu	37
Metropolitní plán pro Prahu	41
Praha optikou Metropolitního plánu	42
Tendence a struktura Metropolitního plánu	44
Závěr	49
Literatura	51

Úvod

Hlavním atributem mé práce je současnost, aktuálnost i naléhavost. Zatímco si většina vyspělých světových metropolí již vytyčila svůj ideální směr vývoje, Praha je stále, i na počátku třetího tisíciletí, na cestě hledání. Existuje mnoho přístupů ke stavbě měst – přesto ale můžeme vystopovat určité sjednocující tendence. Na jedné straně stojí krajně liberální názory hlásající volný rozvoj měst podle momentálních preferencí spotřebitelů, v tomto případě obyvatel, druhá strana požaduje plánování měst pomocí přísných modelů a regulí. I zde nás ale historie poučila, že ideální přístup bychom měli hledat někde uprostřed. Proto zde chci představit fyzický vývoj měst, který umožní lépe porozumět a zhodnotit současná města a jejich problémy.

Fyzická podoba měst má velký vliv na každého jednotlivce, dokonce i když není jejich obyvatelem. Pro zhodnocení vnímání sídel svými obyvateli zavedl a vysvětlil už ve třicátých letech minulého století významný český architekt Karel Honzík (1976) pojem „obývatelnosti města“³. Jak je patrné z názvu, pojem značí město příhodné k obývání, město, ve kterém se lidé rádi zdržují a užívají si jeho prostor. „Žízeň“ po takovém městě dokládá Honzík dvojverším Vítězslava Nezvala:

„Šel jsem po ulicích
jen z rozkoše jíti.“⁴

Honzík (1976) ovšem popisuje, že Praha jeho doby už k procházkám po svých ulicích neláká, naopak je vůči svým obyvatelům antagonistická, a proto „je člověku cizí představa obývatelného města“, neboť „se naučil pohlížet na ulici a náměstí jako na plochy čistě dopravní“. Tento vztah pak vede k „úprku z města“, k „hromadnému úniku z města, které přestává být obývatelným“, protože neposkytuje možnost „volného pohybu v městském prostoru“ (Honzík 1976).

Takový stav zaznamenáváme i dnes. Jsme svědky masového exodu z měst, včetně Prahy, v podobě vzrůstající suburbanizace. Suburbanizace je dalšího formou „úprku z měst“, která se od Honzíkovy doby odlišuje svým trvalým charakterem – nejde tedy jen o víkendovou

³ Karel Honzík představil pojem obývatelnosti města ve své studii nazvané *Obývatelné město*, jež vyšla roku 1937 v časopise *Přítomnost*.

⁴ Z básnické sbírky Vítězslava Nezvala *Pražský chodec* vydané roku 1938.

rekreaci za městem, nové rodinné domy za městem vznikají totiž za přáním trvalého bydlení mimo město. Aby mohla současná města prosperovat, musí se tento trend změnit. Jiným úkolem dnešních měst je vyrovnání se s urbanistickým dědictvím. Změnu kvality veřejného prostoru uvnitř měst, jež by znovu lákala lidi, ovšem nezmůže samotné územní plánování. Musí dojít ke spolupráci odborníků a společnosti a následně „je třeba pokusit se stanovit vizi nového obrazu města“ (Koucký 2006).

Fenomén město

Město bývá v současných teoretických perspektivách připodobňováno živému organismu (Koucký 2006; Koucký, IPR 2014; Jehlík 2013). Můžeme vysledovat a stanovit jeho vznik, důvody jeho utváření, tisíciletý dějinný vývoj plný pozvolných i radikálních proměn, současnou podobu, ale také pravděpodobný scénář dalšího městského rozvoje. Výraznou charakteristikou města je pak jeho umělý charakter, města jsou výrazně lidským výtvořem, jež si jejich zakladatelé budovali pro své původně převážně utilitární důvody, především potřeby bezpečí (Halík, Kratochvíl, Nový 1996). Jak se proměňoval charakter měst, měnil se s jejich růstem i pohled na jejich spravování. Do představ o ryze prospěšné funkci města se začaly vkrádat motivy estetické a umělecké. V určitém období města přestala být pouhou ochranou přílbou chránící jejich nositele před útočícím okolím a stala se prostředkem k dosažení příjemného a do jisté míry luxusního života. Městský vývoj se ovšem nikdy nezastavil a ze samé podstaty živého organismu, již městu připisují, k tomu ani nikdy dojít nemůže. S tím souhlasí i architekt Roman Koucký ve slovech o tom, že „město je živý organismus“ a jako takové „nemá konečný stav“ (Koucký, IPR 2014)

Ústřední předmět mé práce představuje město 21. století, se specifickým a konkrétním zaměřením na Prahu, které ovšem nelze zkoumat bez širšího historického vývojového kontextu, jenž samozřejmě vedl až k jeho dnešní podobě. Při práci se současnou podobou tak rozmanitého a kulturně i historicky bohatého města, jakým je právě Praha, by bylo vysloveně chybou vynechat její více než tisíciletý vývoj. Dále je rovněž nemyslitelné zkoumat ji jako izolovanou a uzavřenou entitu bez celkových evropských, případně euroamerických souvislostí. Proto se nejprve zaměřím na stručné načrtnutí fyzického vývoje měst v období vrcholného středověku a raného novověku a detailněji se budu věnovat dynamickým procesům 19. a 20. století, při nichž došlo k utvoření finální podoby dnešních měst, se kterou dále pracují současné územní plány a s jejichž důsledky se moderní urbanismus stále vypořádává.

V první řadě je potřebné zmínit, že se zde zajímám primárně o utváření fyzické podoby města, vnitřní struktury a uspořádání sídel, o formu, která jej hmotově představuje. Čitelná forma sídel je pak hlavním atributem města, o němž můžeme hovořit jako o prostředí, jehož specifikem je umělý, „lidmi vystavěný charakter“, který tvoří protipól k druhé variantě

prostředí přírodního, na nějž člověk naopak neměl žádný výraznější vliv (Halík, Kratochvíl, Nový 1996). Podstatou města je právě umělé prostředí, jenž je oproti přírodě výhradně lidským produktem. Pavel Halík (1996) v citované knize *Architektura a město* pak o tomto „umělém prostředí“ mluví jako o „urbanistické scéně“, ve které hraje hlavní roli architektura a v paralele ke zmíněné druhé podobě přírodního prostředí se „může urbanistická scéna jevit i jako rostlá městská krajina, která se po dlouhý čas, trvajících řadu staletí i celá tisíciletí postupně formovala do přítomné podoby“. Podobně – podle přírodní a umělé vrstvy – nazírá skladbu města i Koucký. Podle něj vzniká město vrstvením: první vrstvou je krajina, která už ovšem „dávno není přírodou, byla účelově a geometricky přestavěna“; druhou vrstvou je pak samotné město jakožto „umělá struktura narostlá věkem“ (Koucký 2006).

Důležitou etapu ve vývojovém procesu sídel představuje vrcholný středověk, kdy většina současných evropských měst včetně Prahy získala svůj výrazný charakter (Halík, Kratochvíl, Nový 1996), který stále můžeme objevit nejen v jejich centrech v podobě pitoreskních uliček s nízkou výškovou hladinou řadové zástavby. Umělecké styly pozdního středověku a raného novověku působily vedle jednotného uměleckého vyjadřování také na formální jednotu měst. Středověká výstavba měst probíhala spíše funkčně a typologicky, tedy racionálně co do jejich užívání a spočívala v naplňování plánu, tedy v postupných krocích zásahů do městského prostředí (Halík, Kratochvíl, Nový 1996). Jinak postupovala renesanční a především barokní přestavba a nová výstavba městských celků. Do městských plánů začal více pronikat umělecký záměr tak, aby město působilo reprezentativně a vizuálně „na výši“. Není to ovšem nový vynález evropských měst, i zde renesance čerpala z antické tradice starověkého Říma, který zakládal zejména nová bohatá provinční města na ortogonální půdorysné síti, jež se hodila například pro začleňování tzv. monumentu (veřejné budovy či pomníku významové hodnoty pro všechny občany), tedy prvku, který přetrval v tradici evropského urbanismu dodnes (Halík, Kratochvíl, Nový 1996). „Středověké město představuje pravý základ evropské moderní urbanistické kultury“, jenž se nazývá klasickým urbanismem (Halík, Kratochvíl, Nový 1996).

Jinou výraznou charakteristikou fyzické podoby evropských, a tedy i českých, středověkých měst byla rozvinutá fortifikace, která ohraničovala a udávala území města. Prostor měst vrcholného středověku zahrnutý do hradeb zůstával v zásadě stejný po celé 13., 14. a 15. století (Horská, Maur, Musil 2002). Výraznou charakteristikou českých sídel byla ostatně

v historii z hlediska zástavby jejich sevřenost (Jehlík 2013). Tím byl zajištěn vysoký individuální a prostorově homogenní charakter měst, který zcela proměnila až následující staletí v čele s překotnou dobou průmyslové revoluce, již Musil (2002) zároveň označuje za druhou městskou revoluci.

19. století – zrod moderního urbanismu

Není důležitějšího století pro urbanismus jako samostatnou vědní disciplínu, než je právě století devatenácté, kdy byly napsány první ryze urbanistické teoretické spisy a zároveň došlo k jeho konečnému etablování jako moderní vědy tvořené „souborem principů, zásad a pravidel, které je nutno uplatnit u staveb a jejich souborů tak, aby nebyly narušeny schopnosti společenského člověka, aby byl podporován jeho rozvoj a zlepšováno jeho bytí i společenské hodnoty (Hrůza 1997)“. Zcela nové a rozhodující bylo vnímání tvorby měst se zaměřením na racionalitu a užitečnost, nevytvářet a nepřestavovat struktury měst podle estetických kritérií. Pro zdůraznění významu 19. století na poli moderního urbanismu ocituji, trochu paradoxně, dnešní slova Lucie Stejskalové z knihy *Myslet město* vydané roku 2014: „Na počátku 21. století můžeme s trochou nadsázky říci, že o plánování měst nevíme téměř nic. Manifesty, které si v předchozím století kladly nárok na výklad světa, neplatí, jistoty se vytratily. Ani v současné teorii urbanismu neexistuje jediný upřednostňovaný koncept; uplatňuje se zde spíše pluralita názorů, jež vyvolávají řadu otázek týkajících se budoucnosti měst i samotné disciplíny“ (Stejskalová 2014).

Jinými slovy, ani po sto letech od ustavení moderního urbanismu nedošlo v této oblasti k žádným radikálně novým přístupům, jak utvářet naše města, dochází pouze k posuzování a vyhodnocování teorií starších, z nichž všechny mají své kořeny v 19. století. Současné aplikované postupy jsou do značné míry „vynálezy“ prvních oborových teoretiků ze sklonku zmíněného století, kdy zároveň naše města získávala svou dnešní podobu. „Plánování a stavba měst se ke svému neprospěchu podstatně liší od teorie a praxe většiny ostatních lidských činností, zaznamenávajících v posledních desetiletích zásadní a mnohdy i převratné změny“ shrnuje Hrůza (1997) v závěru části věnované 19. století své, zde už citované knihy o vývoji urbanismu.

Revoluci na poli urbanismu a tvorby měst spustil všeobecný technický pokrok prosazující se už na konci 18. století, který způsobil do té doby nevídaný růst měst v důsledku urbanizace, jejímž hlavním projevem je růst počtu a podílu lidí žijících ve městech (Horská, Maur, Musil 2002). Urbanizace je velmi komplexním procesem, provázaným hlouběji s problematikou proměny měst i celé společnosti, pro naše potřeby však postačí zmíněná zjednodušující charakteristika. Nastoupivší průmyslová revoluce pak zamíchala uspořádáním téměř všech lidských sídel – tomu přispěl vývoj především železniční dopravy a nových materiálů a stavebních konstrukcí, jež umožňovaly stavět budovy o velkých rozponech. Z důvodu přílivu především venkovského obyvatelstva do měst za pracovními příležitostmi v továrnách soustřeďujících se kolem měst, docházelo k přesycení sídel lidmi, jenž se odrazilo v přehuštěných zástavbách center i předměstí. V těchto oblastech vládly otřesné hygienické podmínky kvůli enormní hustotě zastavění, která neumožňovala provětrávání, ani dostatečné proslunění dotčených míst. Jistou představu o jejich podobě získáme ze spisu *Postavení dělnické třídy v Anglii* z roku 1845 spoluzakladatele marxismu Friedricha Engelse (1950) Největší anglická průmyslová města nebyla výrazněji odlišná od podobných velkoměst na evropském pevninském kontinentu včetně Prahy. Engels popisuje Londýn a Manchester na základě vlastních zkušeností a pozorování, v nichž navštěvuje právě chudinské čtvrti v podobě jakýchsi slumů na okraji města nebo naopak zástavby přecpané dělníky v historických jádrech, jež nazývá „kotáže“ pro jejich výrazně stísněný charakter a nehygienické podmínky. Přes nápadný, levicově orientovaný ideologický podtext se ovšem můžeme dle mého názoru o Engelsův text opřít, neboť místa popisuje topograficky správně.

Stav nových průmyslových velkoměst mobilizoval kritiku dobových revolucionářů, intelektuálů a sociálních reformátorů, jež se promítla do prvních teoretických spisů i konkrétních návrhů řešení. Jeho nejumírněnější variantou je tzv. asanace, z francouzského výrazu pro „ozdravení“, což byl celkově jeden z hlavních cílů urbanismu 19. století spočívající zejména v zajištění pitné vody, zavedení kanalizace, čistoty veřejných prostor, snížení hustoty obyvatel a omezení nadměrného zastavování pozemků (Hrůza 1997). Tento typ řešení byl typický pro Prahu, která jako jedna z mála velkých evropských měst neprožila tehdejší masivní přestavby. Brzy se přišlo na to, že zkvalitňování a modernizace nevyhovujících částí měst je příliš časově i finančně náročná a mnohem výhodnější je celková demolice a nová výstavba. Nejzářnějším příkladem tohoto trendu je Paříž, pro kterou byla

naplánována radikální přestavba za vlády Napoleona III, jejímž vedením pověřil prefekta barona Haussmanna. Obecně se má za to, že při tomto řešení se vycházelo ze staršího Plánu revolučních umělců, který vznikl o pár desetiletí dříve (Hrůza 1997). Realizace učinila během let 1852-1870 ze středověké Paříže moderní velkoměsto s rovnými a širokými bulváry a ulicemi v jednotném architektonickém stylu, zajistila požadované hygienické podmínky a změnila její tvář do podoby, jak ji známe dnes a zároveň se ihned stala na dlouhou dobu vzorem jiným městům po celém světě, kde proběhly podobně razantní přestavby – zmínit můžeme například úpravy Bruselu, Barcelony, Londýna, Mexika nebo jiných amerických měst, kde měly pařížské bulváry velký ohlas a přímo se propsaly do struktur Filadelfie či Chicaga (Hrůza 1997). Přestavby se dotkly i města podobnému Praze, Vídni, kde byly po dlouhém váhání zdemolovány opevněné hradby, na jejichž místě vznikla v důsledku architektonicko-urbanistické soutěže, jež byla vypsána na přání císaře Františka Josefa I roku 1858, významná okružní třída Ringstraße.

Kromě realizovaných plánů ovšem vznikala i řada ryze teoretických, utopických a revolučních manifestů, které sice nemohly být plně uplatněny v praxi, významně ovšem ovlivnily teorii urbanismu a dodnes slouží jako inspirační studnice při hledání nových cest vývoje měst. Radikalita spočívá v takzvaném antiurbánním charakteru těchto koncepcí.

Utopie nových měst

Nevyhovující podmínky, které ve městech panovaly a vygradovaly během překotné doby 19. století, chtěli doboví architekti a urbanisté zcela opustit a nahradit je městy novými. Radikální přístupy viděly struktury tradičních měst ne už jako nevyhovující, nýbrž zcela nepřátelské, omezující a brzdící moderního člověka. Takové myšlenky byly podporovány i čistě pragmatickým přemýšlením průmyslníků, kteří začali zjišťovat, že mezi lepšími životními podmínkami a výkonností dělníků platí přímá úměra (Hrůza 1997). Navíc kvůli vysoce nákladné, zdlouhavé i technicky a logisticky náročné přestavbě měst stávajících se brzy přišlo na to, že ideálním východiskem je výstavba měst na zelené louce v přesném smyslu slova.

Racionalismus doby pak vedl k tomu, že se na dopravu začalo nazírat jako na primární funkci města, jež v něm má zabírat hlavní místo a de facto jej i prostorově organizovat. Z toho důvodu bylo nutné opustit úzké a klikaté komunikace měst, které byly pozůstatkem

středověku a nahradit je rovnou a logickou přímkou, jež se nově začala uplatňovat jako symbol moderní doby. Dopravní inženýr Arturo Soria y Mata tyto názory vyjádřil na konci 19. století ve své úvaze *Lineární město*, kde říká, že „přímka je nejcharakterističtější výrazem doby“ a „hlavní komunikace musí být osou městského organismu“ (Hrůza 1997). Mata je zároveň první, kdo začíná užívat pojmu lineární město, jehož koncept bude hrát význačnou roli také v dalších desetiletích a ovlivní nové myšlení o městech, kterému je vlastní především antiurbánní charakter sídel.

Abychom mohli poznat nejdůslednější a nejradikálnější aplikování takovýchto představ do plánů měst, musíme přeskočit do meziválečné doby 20. století v SSSR, kde gradovaly spory mezi urbanisty a dezurbanisty. Urbanistu zde musíme chápat jen v užším smyslu slova, jako „zastánce městské sídelní formy jako takové“ (Haas 1978). Dezurbanistický přístup pak logicky proti ní brojí v souladu s výše zmíněnými myšlenkami a podle jeho představy „se mělo osídlení i průmysl rovnoměrně rozptýlit po celé zemi, a to ve formě lineární zástavby podél automobilových magistrál. Po stranách silnic měly být rozmístěny průmyslové podniky nebo zelené pásy, za nimiž by následovaly obytná zóna, pak parky a zóna zemědělská. Města měla být odsouzena k brzkému zániku“ (Haas 1978). Všechny tyto názory se pak slily do koncepce takzvaného pásmového města, jejíž konkrétní podobu vypracoval sovětský urbanista a politik Nikolaj Alexandrovič Miljutin v roce 1930. Jeho model města platí právě za vrchol logického uspořádání města. Tvoří jej několik rovnoběžných pásem se specifickými funkcemi v přesném pořadí od průmyslové výroby, po obydlí k rekreaci. Přestože Miljutinovo pásmové město je značně vyhrocené, má své vlivné místo v teorii urbanismu a řada dalších (v té době rovněž radikálních) projektů na něj navazovala.

Počátky projektů na výstavbu nových měst antiurbánního rázu nejsou zdaleka tak radikální. V praxi se nejprve takové myšlenky uplatňovaly na předměstí okolo továrních komplexů v podobě „vzorových kolonií“ s plnou občanskou vybaveností (Hrůza 1997), v nichž se odráželo zmíněné poznání důležitosti kvalitního prostředí pro životní podmínky a výkonnost pracovníků. Z nich pak přímo vychází vůbec nejdůležitější koncepce lidských sídel konce 19. století, ovlivňující teorii i praxi urbanismu až do dnešních dnů, jenž se označuje jako zahradní město.

Myšlenka zahradních měst má dlouhou historii, jejíž kořeny sahají až do antického Řecka (Hrůza 1997), plně se však zformovala až v této době. Finální model zahradního města přesně stanovil Ebenezer Howard spise *Garden Cities Of To-morrow* z roku 1902 (česky *Zahradní Města Budoucnosti*, 1924). Příznačným rysem této koncepce je Howardova kritika městského i venkovského bydlení, a proto jeho návrh ideálního sídla představuje určitý kompromis využívající výhod obou světů, jenž nazýval town-country, tedy město-venkov. Howard představil i konkrétní návrh takového ideálního sídla, kterým se mělo stát nové město pro 30 000 obyvatel kruhového půdorysu, zcela obklopené zelení a přírodou, založené na velmi racionální geometrické síti, v níž jsou jednotlivé části a funkce města dále řazeny do menších oblastí taktéž kruhového tvaru. Po obvodu sídla měla vést železnice a kolem ní se soustředit průmysl (Howard 1924).

Přestože Howard hovořil o svém ideálně navrženém sídle jako o městě, jeho návrh je významně antiurbánní, a to z několika důvodů. Jak dokazuje architekt Pavel Hnilička (2005) v knize *Sídelní kaše*, podle Howardovy koncepce by takové zahradní město mělo hustotu osídlení okolo 80 ob./ha, což je hodnota, jíž dosahuje běžná dvoupodlažní řadová zástavba, nikoli skutečné město. Za jiný důkaz antiurbánního charakteru lze považovat i jeho obecnou odlišnost od podoby tehdejší průmyslové obchodní metropole (Halík, Kratochvíl, Nový 1996).

Koncepce zahradních měst měla obrovský ohlas a na rozdíl od jiných projektů téže doby se i výrazně promítla do praxe. Od prvních let 20. století proto docházelo k výstavbám nových sídel či částí měst, dodržujících Howardovy zásady, zejména v Anglii, později se ovšem začalo stavět všude po světě. Výjimkou nebyla ani Česká republika a především Praha meziválečného období, kde podle howardovských myšlenek vznikly např. nové čtvrti Spořilov, Ořechovka, Krč nebo symbolicky pojmenovaná městská část Zahradní Město. Urbanista Pavel Hnilička (2005) poznamenává, že přesný model, jak jej Howard pečlivě navrhl, se ovšem nikde nerealizoval a také zmiňované pražské čtvrti převzaly pouze základní ideu bydlení v zeleni v podobě výstavby řadových domků. Z dnešního pohledu je pro nás v kontextu plánování měst koncepce zahradního města podstatná především v souvislosti s fenoménem suburbanizace a sídelní kaše, tedy prostorového rozpínání měst, čemuž budu ještě věnovat pozornost později.

20. století – současné směry urbanismu

Urbanismus a pohled na utváření měst se kontinuálně přelil ze století 19. do následujícího, ve kterém už od prvních let vystupuje jako svébytná, etablovaná a zavedená disciplína, jež se stává předmětem mnoha konferencí a také jednotlivých politik. Na přístup plánování měst v konkrétní zemi a jeho architektonickou podobu začala mít rozhodující vliv politická reprezentace té které země, přesto po celé 20. století můžeme najít jednotné směry, kterých se držela nejen celá Evropa.

Na přelomu těchto dvou století se začíná projevovat novodobá, moderní racionálnost, jež se z architektonických přístupů přenesla i do celkových městských plánů. Hlavním tématem plánování měst 19. století byl stále rostoucí počet obyvatel, kteří se neustále koncentrovali do velkých měst, jež už v té době platí za centra moderní doby. Takový pohled vyjádřil jeden z nejvýraznějších architektů rodící se architektonické moderny Otto Wagner už roku 1885 ve své programové studii *Stavební umění naší doby*, ve které píše, že „to nejmodernější z moderního v soudobém stavebním umění jsou zřejmě naše současná velkoměsta. Jejich doposud nikdy nedosažené dimenze vyvolávají nespočet nových otázek, jejichž řešení stojí před stavebním uměním“ (Hrůza 1997).

Sám Wagner si ještě ve svém přístupu k tvorbě měst ponechává mnoho z tradic vývoje měst, nechce je nijak dramaticky měnit, pouze přizpůsobovat požadavkům moderní doby. Z těch je nejvýraznější pokrok v dopravě, jíž se musela města už několik desítek let přizpůsobovat. Wagnerův rukopis tvorby měst můžeme ostatně zažít ve velkém v pražských Dejvicích, které naprojektoval a vystavěl jeho žák Antonín Engel s typickými znaky zelených pásů a velkých polo-uzavřených obytných bloků s geometricky pravidelným uspořádáním a které jsou jedinou takto rozsáhlou realizací myšlenek Wagnera v celosvětovém měřítku (Hrůza 1997). Určitého historického a prostorového kontextu se drží ještě přístup přírodovědce a sociologa Patricka Geddesa, jenž považuje města za „živý organismus“ a zastává názor, že „prostředí a organismus, místo a lidé, jsou neoddělitelní“, jež názorně vysvětluje také na příkladu, že „nemůžete nejprve nakreslit ulitu a pak do ní vtěsnávat živého šneka a domnívat se, že tím vytváříte pokrokové město“ (Hrůza 1997). Z dnešního pohledu už víme, že takový přístup neměl v následujícím půlstoletí místo a naopak formulující se radikální architektonická a urbanistická moderna měla právě takové „kreslení ulity“ přímo v programových zásadách.

První světová válka působila jako katalyzátor nových, moderních a také velmi radikálních myšlenek. Celospolečenské zemětřesení, které vyvolala, se promítlo i do představ o budoucí podobě měst. Nastupující architektonickou modernu ovládl funkcionalismus se svým jasným a zcela inovativním programem, ve kterém hrála velkoměsta podstatou roli. Právě nově uspořádaná velkoměsta sehraji prim i v teorii guru tohoto hnutí Le Corbusiera, jenž se po celý život intenzivně věnoval urbanismu a takto shrnul svůj kritický pohled na dobové město v knize Urbanismus z roku 1924: „Město je pracovním nástrojem. Města však již dnes neplní normálně tuto funkci. Jsou neúčinnými, unavují tělo a kazí duši. Zvětšuje se v nich zmatek a jsou urážející, protože jejich úpadek zraňuje naše sebevědomí a ničí naši důstojnost. Nejsou hodna naší epochy a nejsou více hodna ani nás samých“ (Hrůza 1997).

Funkcionalistické hnutí a jeho vize a zásady představují velmi důležitý úsek fyzického utváření měst v jejich vývoji a jeho podpis je velmi patrný všude po světě. Z toho důvodu mu budu věnovat větší pozornost.

Modernistické plánování

Pro pochopení cílů tohoto hnutí si musíme připomenout fyzický stav velkých průmyslových měst po první světové válce, která se i přes velké přestavby často od podoby, již popisoval Engels, příliš nezměnila. Válečný konflikt pak vyostřil i politické názory především levice, k níž se hlásila většina avantgardních umělců, architektů a urbanistů. V souladu se svými ideologickými kořeny, které má funkcionalistická avantgarda v teoriích sociálních utopistů (Halík, Kratochvíl, Nový 1996), požadovali její stoupenci úplné odštěpení od starých a podle nich špatných poměrů, ke kterým přispívá i tradiční město (jak zaznělo v citovaných slovech Le Corbusiera) a naopak nastartování nového moderního věku, jehož nástrojem se měla stát právě architektura a urbanismus (Stejskalová 2014).

Programové prohlášení funkcionalistického urbanismu představuje Athénská charta z roku 1933, jež byla výsledkem 4. mezinárodního kongresu CIAM s tématem „funkční město, které znamená, že formu města určují jeho primární funkce – bydlení, práce a rekreace, včetně dopravy jako spojujícího prvku,“ jak jej definoval prezident kongresu Cornelius van Eesteren. Přestože je urbanismus v Athénské chartě vnímán velmi komplexně a již v prohlášení z prvního zasedání kongresu CIAM je zdůrazněno, že má sloužit „všem individuálním i

kolektivním projevům hmotného, citového a duchovního života“ (Hrůza 2002), redukuje se funkcionalistický urbanismus často pouze na již zmíněné 3 funkce. Z dnešního pohledu je toto nedorozumění logické – ke skutečnému uplatňování funkcionalistických zásad pro města došlo až v poválečné době, kdy si je účelně redukovaly jednotlivé politiky a země, protože se hodily pro nastalou bytovou nouzi a stavění z prefabrikátů s typizovanými půdorysy budov, se kterými funkcionalismus počítat, poskytovaly snadné a rychlé řešení.

Konkrétní využití funkcionalistických principů se odráží v mnoha projektech Le Corbusiera a nejradikálnější podobu našla v jeho komplexním plánu Soudobého města pro 3 miliony obyvatel, jenž předvedl v raných dvacátých letech minulého století. Jeho ideální město se rozkládá na geometrické síti a přiklání se k „rovinnému terénu, zvýšení hustoty obyvatelstva prostřednictvím výstavby vysokých domů a pro vedení dopravy ve dvou či více úrovních“ (Haas 1978), jak své názory představil v knize *Urbanisme*⁵ ze dvacátých let. Ve středu tohoto města se tyčí 24 šedesátipatrových administrativních výškových domů a obvodovou obytnou část tvoří meandrově uspořádané vilové bloky. Na kraji města pak má být rychlodráha, průmyslová a rekreační zóna. Přesně podle funkcionalistických zásad.

Podobně radikální výstavby nebyly, a snad ani nemohly být realizovány. Nicméně tyto snahy vyjadřovaly dobový pokrok a snahu vymezit se vůči minulé epoše, která zklamala a zaměřit své naděje do budoucnosti. Těžké období po první světové válce prožívalo zejména Německo coby poražená země, která o to více žádala zlepšení poměrů v budoucnosti, jak to velmi dramaticky vyjádřil německý architekt a sochař Herrman Obrist: „Ať žije utopie! Ve skutečnosti je toto jediné, co nám zbývá. Žijme v utopii, navrhujme plány a vzdušné zámky, dělejme jakoby a připravujme dobu, která přijde za 30 let“ (Hrůza 1997). Podobné sklony měl i revolučně naladěný Sovětský svaz, který navrhoval také radikální přeměny měst a v architektuře prosazoval velmi novátorský směr – konstruktivismus.

Zde byla situace o to více specifická, že se jednalo v podstatě o jedinou zemi, kde se skutečně zakládala nová města (Haas 1978), a to především z nutnosti, nikoli pro reprezentativnost. V teorii urbanismu zde vládly desurbanizační názory, které daly vzniknout městům lineárního a pásmového typu, jejichž prototypem bylo Miljutinovo pásmové město, o němž jsem už psal. Pokračování sovětské urbanistické avantgardy však paradoxně ukončila

---

⁵ Le Corbusier vydal knihu *Urbanisme* roku 1925 a shrnuje v ní své názory na stavbu měst. Mimo jiné je v ní uveden také Corbusierův slavný výrok: „Zakřivená ulice je cestou osla, ne člověka“.

mezinárodní soutěž na celkové urbanistické řešení Moskvy v roce 1930, kde byla předložena řada odvážných koncepcí, včetně návrhu Le Corbusiera, všechna byla ovšem odmítnuta a Sovětský svaz nastoupil cestu politicky reprezentativního monumentálního historismu (Haas 1978), jehož symbolem se stal vítězný návrh Paláce sovětů⁶.

Zcela odlišný koncept od geometricky založených měst představuje tzv. teorie organického města, již Jiří Hrůza (1997) vysvětluje jako „snahu o takové uspořádání města, které bude umožňovat nebo alespoň připomínat jeho přirozené utváření“, (...), „města, reagujícího svým půdorysem i rozložením hmot na historický vývoj a zejména na přírodní podmínky“. Podobně na město nazíral významný modernistický architekt Frank Lloyd Wright, který šel ovšem dál a budoucí osídlení si představoval jako volně rozložené v krajině, de facto bez nutnosti kompaktního města, protože počítal s podstatným rozvojem individuální automobilové dopravy (Hrůza 1997) – k čemuž dnes skutečně dochází při rozrůstání měst do krajiny.

Celé 19. a první polovina 20. století byly velmi bohaté na nové koncepty plánování měst, podmínky k jejich přetavení do fyzické podoby ovšem poskytly až ničivé důsledky 2. světové války. Kvůli kobercovým náletům byly srovnány se zemí celé městské čtvrtě a „od Londýna po Varšavu se navrhovaly odpovídající plány pro uvolnění hustoty zastavění“ (Durth 1995). Zároveň se také ukázalo, že pouhá obnova měst nedokáže vyřešit nedostatečné kapacity bytového fondu (Hrůza 1997). Proto došlo ke scénáři, jenž jsem nastínil výše, tedy k masové výstavbě sídlišť ve funkcionalistickém duchu, jelikož to byl prostředek k rychlému vyřešení aktuální bytové nouze. Netrvalo však dlouho a zjistilo se, že nové sídelní formy v podobě panelových sídlišť „zhoršují funkční a sociální struktury měst“ a tak se od nich začalo v západní Evropě už od 70. let ustupovat (Hrůza 1997). V zemích socialistického bloku docházelo k výstavbě sídlišť ještě o 10 let později. Kvalitativně představují takové byty výrazný komfortní posun, ve svém okolí ovšem často vytváří těžko definovatelný polosoukromý prostor, se kterým se jejich obyvatelé nedokáží identifikovat, což vytváří pocit anonymity a lidé se v něm ve výsledku nezdržují. Zpočátku se odhadovalo, že životnost

---

⁶ Několikrát vypisovanou architektonickou soutěž na zakázku administrativní budovy Paláce sovětů nakonec ve třicátých letech 20. století vyhrál tým sovětských architektů s monumentálním návrhem v historizujícím, eklektickým stylu. Soutěže se zúčastnila také tehdejší modernistická elita v čele s Le Corbusierem a Walterem Gropiem, protože však vyhrál historizující projekt, chápe se tato událost jako odvrát Sovětského svazu od revoluční modernistické architektury.

panelových domů je 30 až 50 let, přesto v nich dodnes žije až polovina Pražanů a v celkové kompozici města tvoří čitelný prstenec po celém obvodu Prahy.

Nové urbanistické směry

V poválečném období šedesátých let došlo i s ohledem na praktické výsledky urbanistického plánování podle funkcionalistických zásad k zásadní kritice tohoto směru, na které měli zásadní podíl mladí členové CIAM sdružení v Teamu X s neformálním vůdcem Aldo van Eyckem. Kritizovali především to, že se „stavění po druhé světové válce dostalo na scesti technokracie bez jakékoli fantazie“ (Bruyn, Trüby 2003). Nově nastoupivší postmodernismus v architektuře a urbanismu však už nikdy nenašel své vlastní zásady a naopak se vyznačuje spíše tím, co chce opustit. Obecně při tom pouze hledá inspirace v historii. Postmodernismus obecně, a zvláště v urbanismu, pak můžeme označit jako „bezzubí“ – nedosáhl už takového vlivu jako jiné předchozí urbanistické koncepce ve smyslu, že už netransformoval města výraznějším způsobem. A to jednoduše proto, že nová liberální doba nebyla a není nakloněná radikálním utopiím. Naopak lze říci, že postmodernismus spíše pomohl opustit zmíněné progresivní utopie, jež se ukázaly jako neefektivní a nevhodné.

Za nejlepší příklad takového postmodernistického utváření měst platí hnutí nový urbanismus, prosazovaný v osmdesátých a devadesátých letech ve Spojených státech. Přestože se celkově v Evropě a zvláště v České republice výrazněji neprosadil, je vhodné jej zde zmínit kvůli jeho přístupům, podle nichž se globálně postupuje v současném městském plánování a které se výrazně propisují také do zásad nově připravovaného územního Metropolitního plánu pro Prahu, kterému se budu výrazně věnovat později.

Zrod nového urbanismu vychází primárně ze dvou zdrojů: pádu modernistických koncepcí tvorby měst se svým příznačným funkčním zónováním a obrovského nárůstu suburbií, jež se projevíly velmi negativními dopady na města.

Nový urbanismus mění paradigma radikálních přístupů tvorby měst moderního světa a svůj zájem otáčí zpět do minulosti, s důrazem na celkový kontext prostředí a tradice. Je si vědom toho, že po celou historii lidstva byla města určena hlavně pro lidi, kteří se pohybovali pěšky. Proto reaguje na automobilovou revoluci meziválečného období a následnou masivní výstavbu rodinných domů jakožto preferovaného způsobu bydlení rostoucí střední třídy.

Nové kolonie rodinných domů byly původně příznačné pro Spojené státy, ke konci 20. století se ovšem začaly objevovat i kolem velkých evropských měst a v České republice se tento fenomén naplno prosadil s nástupem tržního hospodářství po roce 1989 (Hnilička 2005).

Podstatným přínosem nového urbanismu je komplexní chápání města, jenž se objevuje v ustavujícím programovém prohlášení hnutí nazvaném *Charta nového urbanismu*, která „vnímá pokles investování v centrech měst, šíření suburbanizačních kolonií, zvyšování separace ras a majetkových tříd, zhoršování životního prostředí, úbytek zemědělské půdy a rozpad společenského dědictví i soudržnosti“ (Congress for the New Urbanism 2001). Kvůli takto širokému mezioborovému záběru se musí nevyhnutelně jednat o hnutí, jenž sdružuje nejen urbanisty, plánovače a architekty, ale do procesu utváření měst chce začlenit také experty z řad životního prostředí, dopravních inženýrů i celou aktivní občanskou společnost a politiky především komunální úrovně. A právě tento zájem na aktivním podílení se neodborníků, běžných občanů na plánech utváření měst je tím hlavním a novým rysem současné tvorby sídel, s nímž poprvé přišel nový urbanismus a který převezme většina pozdějších tendencí městského plánování za své.

Historie pražských územních plánů

S rozvojem urbanismu jako samostatné disciplíny souvisí i konkrétní plány měst, jež jsou vyjádřením tendencí městského plánování pro to které město. Celkové urbanistické plány, jak je známe dnes, jsou přitom mnohem mladší než etablovaný urbanismus.

Ještě na počátku minulého století města celkové urbanistické plány neznala. Teprve v době rozsáhlých přestaveb měst druhé poloviny 19. století se začíná objevovat a rozvíjet principiálně nový typ městského plánování, tzv. regulační urbanismus, při kterém se regulace omezuje na „vytyčení uliční sítě a vymezení stavebních parcel, jež byly individuálně zastavovány“ (Halík, Kratochvíl, Nový 1996). Ke konci 19. století se už začínají projevovat snahy o komplexní řešení území celých měst, které se v Praze promítly do velmi pokrokového dokumentu Pamětní spis stran upravení a rozšíření královského hlavního města Prahy z roku 1873, který připravil významný český architekt Josef Schulz a inspiroval se u něj v zahraničí (Hrůza 1997). Plán byl ovšem příliš pokrokový a nadčasový a nebyl přijat.

Další tendenci k vytvoření celkového urbanistického plánu pak představuje projekt nazvaný Ideální Velká Praha, vypracovaný Maxem Urbanem, jenž jej předložil v roce 1919 a uvádí v něm, že „plán tento určen jest pro jednotné řešení výstavby Velké Prahy ve velkém slohu v zájmu celku, provozu, hygieny, hospodárnosti a krásy“ (Hrůza 2011). Urban dále ve svém vysvětlení zmíněného plánu vyjadřuje svou teoretickou snahu přispět k dalším pracím na urbanistickém plánu hlavního města, když píše, že „jediné řešení Velké Prahy může být formově celkové, a nikoli tak uboze příštípkařské a náhodné a umělecky nemohoucí, jak se dělo dosud. Plán jest tedy posuzovati v první řadě v celku (...)“ (Hrůza 2011). Ještě předtím jako vůbec jeden z prvních vyjádřil myšlenku Velké Prahy Vladimír Zákrejs na počátku 20. století, pro kterou by měl být rovnou vypracován generální zastavovací plán s dlouhým časovým výhledem a zároveň se pokoušel o vypracování celonárodního regionálního plánu (Hrůza 2011). Ke konečnému spojení Prahy s jejími předměstími a okrajovými obcemi (o které se usilovalo už dlouho v 19. Století) pak došlo v roce 1920, kdy se tak vytvořila Velká Praha se 670 000 obyvateli (Hrůza 1997) pod oficiálním názvem Hlavní město Praha (Hrůza 2003). Snahy o komplexní řešení území metropole pokračovaly i nadále, po sjednocení do velkého administrativního celku o to naléhavěji, k čemuž se vyjádřilo roku 1923 i ministerstvo veřejných prací v doporučení, že se má dospět „k jednotnému plánu města, který by odpovídal moderním zásadám pro stavbu měst“ (Hrůza 2003).

Dalším, kdo pochopil, že je při tvorbě územního plánu třeba se nově zaměřit na regulaci širšího okolí, byl v pražském kontextu Alois Mikuškovice. V jednom ze svých textů ze třicátých let to vyjádřil jasnými slovy, že „je skutečnou potřebou použití na plánování a provádění (plánu) Prahy nových hledisek a lepších metod. Staré plánování vychází a končí u parcely, měřítkem nového plánování je člověk, jeho sociální a kulturní potřeby“ (Hrůza 2011). Zmíněné názory dokazují vysokou kvalitu a pokrokovost české, a především pražské urbanistické praxe meziválečného umění. Již zmíněný, požadovaný celkový regulační plán byl dokončen roku 1929 a schválen o deset let později (Hrůza 1997). Tato doba, tedy rok 1939, však z pochopitelných důvodů nepřál jakémukoli smysluplnému plánování, natož pak praxi. V následujících letech potkaly Prahu jiné, mnohem důležitější problémy a s další etapou tvorby města se muselo vyčkat až na poválečná léta. Během druhé světové války plánovali přestavbu hlavního města protektorátu především němečtí nacisté po vzoru velkolepých

projektů nového Berlína, Norimberku či Mnichova, a to v ideologicky příznačném duchu monumentálního eklektického historismu. Žádný z nich nebyl naštěstí v Praze dotažen.

Pokrokovost české architektury a urbanismu v meziválečném období ještě dokresluje skutečnost, že regulační a zastavovací plán Velké Prahy, pro kterou byl zvlášť zřízena Státní regulační komise, byl jedním z 33 projednávaných projektů světových velkoměst na slavném 4. kongresu CIAM, jenž jsem již zmínil, a „obsahoval mnoho ještě dnes platných urbanistických řešení a založil vlastně moderní urbanistickou strukturu osídlení pražského prostoru“ (Hrůza 2003).

Na v celosvětovém měřítku kvalitní nejen architektonickou a urbanistickou tradici první republiky se po druhé světové válce už nepodařilo navázat, jakýkoli kontakt s ní přetl komunistický převrat roku 1948 a nové principy a ideály socialistické ideologie, jež se pochopitelně nesnášely s liberálním meziválečným obdobím. Po napravení válečných škod docházelo k odklonu od funkcionalismu (symbolu první republiky) a opětovnému prosazování historizujících tendencí, jež jsou typické pro architekturu komunistické ideologie v podobě reprezentativního socialistického realismu. Rehabilitace historismu se ovšem promítla i do urbanistických plánů, v nichž se začaly projevovat koridorové ulice a uzavřené bloky (Hrůza 1989), tedy prvky, jimž modernistické plánování vyhlásilo válku. Výstavba s takovými prvky však prakticky neprobíhala. Symbolem socialistického plánování se naopak už od padesátých let stávají jednotvárné několikapodlažní domy montované z velkých prefabrikovaných panelů, jejichž výstavbu vyžadovaly tehdejší politické směrnice kvůli zajištění rychlého vzrůstu počtu bytů a zároveň se mělo „provádět postupnou asanaci a přestavbu nevyhovujícího starého zastavění a budování podzemní dopravy“ (Hrůza 1989). Vznik sídlišť se také stal symbolem rezignace na veřejná prostranství, z čehož vyplývá nezáměr o městské prostředí kvůli nepřátelskému vztahu lidí s městem (Koucký, IPR 2014), jenž vyvolávají nekvalitně zbudované sídlištní partery. Se sídlišti se významně počítalo v územním plánu pražské středočeské aglomerace, který v sobě nesl ideu Prahy obepnutou sídlišti s důrazem na rekreaci v zeleni a čistě dopravní využitelnost veřejného prostoru (Koucký, IPR 2014).

Nejen pro vedení mohutných výstaveb byla zřízena na počátku šedesátých let urbanistická instituce Útvar hlavního architekta, jenž existovala až do devadesátých let a která také

pracovala na jiném postupu, a sice moderním rozvoji celé pražské aglomerace (Hrůza 2003), jenž se prosazuje zhruba od osmdesátých let spolu s postupným opouštěním extenzivní výstavby díky již dostatečnému zajištění bytových kapacit (Hrůza 1989). Během první poloviny osmdesátých let probíhá aktualizace pražského plánu z roku 1976 a nově vznikající zásady popisuje Jiří Hrůza (1989) tak, že se berou v úvahu starší „prognózy vývoje památkové rezervace historického jádra, podrobnější řešení k přestavbě a modernizaci určených čtvrtí, rozpracované projekty zahájené výstavby Jihozápadního Města, řešení komunikací a dalších úseků metra, poznatky ze sčítání obyvatel, domů a bytů, z výzkumů životního prostředí, ze sociologických průzkumů i dalších poznatků o městě“. Ke konci komunistické vlády se tak významně rozšířil záběr urbanistického plánování.

V souvislosti s výzkumy měst, a především zaměřením na prostorovou strukturu sídel, se často zkoumaly vlivy jednotlivých politik na její utváření – hlavně tedy rozdíly mezi tržní a centrálně plánovanou ekonomikou. Jak zdůrazňuje Jiří Musil (2003), právě tento aspekt výzkumu byl tím nejdůležitějším přínosem urbánní sociologie šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Města pod vedením různě pojatých ekonomik se ve svém prostorovém utváření skutečně odlišovala zejména kvůli svým sociálním a společenským cílům. Socialistické země s centrálně plánovanou ekonomikou měly za cíl maximálně potlačit společenské nerovnosti, k čemuž se ukázal za vhodný nástroj také „plánovitý rozvoj sídelních systémů a jednotlivých měst“ (Musil 2001) právě pro potírání velkých sociálních rozdílů. Socialistické plánování se tedy podepsalo i na Praze, jež stejně jako jiná velká města zemí komunistického bloku rostla pomaleji na úkor menších a středních měst, jejichž tempo růstu bylo naopak větší – což je vedle chátrání vnitřních částí měst typický rys socialistických států (Horská, Maur, Musil 2002).

Posledních dvacet let socialismu už nepřineslo žádné větší novátorské modely, podle kterých by se města měla ubírat a přestože čtyřicet let je zanedbatelná doba ve vývoji měst, jak zdůrazňuje Jiří Musil (2001), dokázal režim v tomto úseku změnit základní struktury všech měst včetně Prahy svým jasným a často necitlivým rukopisem, jenž můžeme na jejich tvářích číst ještě dnes. Poslední předrevoluční územní plán Prahy z roku 1985 už rezignuje na předchozí prosazování oddělování funkcí ve městě (Koucký, IPR 2014) a symbolicky tak odráží celkovou vyčerpanost systému. Také se do značné míry proměnila celková typologie

sídlíšť. Od původních záměrů na budování menšího počtu sídlíšť velikých rozměrů se později začalo přistupovat spíše k menšímu sídlíšťnímu měřítku.

Plánování ve svobodné zemi

Jestliže rysem minulého režimu bylo striktní plánování na všech úrovních, jenž se propisovalo i na úroveň městského plánování, neslo se období svobodného státu po režimním převratu v naprosto odlišném duchu. Odpor ke všemu shora diktovanému státem i úřady na regionální úrovni z pochopitelných důvod pronikal celou společností. A tato „nálada“ se nevyhnula ani oblasti tvorby měst. Jiří Hrůza (2003) tuto dobu popisuje slovy, že nastoupila „averze ke všemu, co se pojilo s pojmy plánování“, jež navozují určité „asociace s totalitní a centrálně řízenou společností“ a „byl to právě urbanismus a územní plánování, které se velmi hodily k označení za typický produkt a výraz komunistické ideologie“. (Zde musím také zmínit, že nadále se v této kapitole nadále zaměřím výhradně na Prahu, podobné, ne-li stejné scénáře vývoje potkaly však stejným způsobem prakticky všechna větší města nejen v České republice, ale také v ostatních nově se politicky transformujících zemích bývalé socialistického bloku).

Z důvodů hledání a pevného zakotvení nových demokratických úřadů chyběla také obecná koncepce rozvoje hlavního města, zato nově nastupující restituice, privatizace a další majetkové proměny jej měnily po svém. Ostatně Musil (2001) označuje rozdíly mezi bytovými systémy (které určuje státní ekonomika) za vůbec největší vliv na diferenciaci socialistických měst v sociálně prostorové struktuře od těch kapitalistických, do něž se Praha začala transformovat. Dopad soukromého vlastnictví bytů a celých budov se začal promítat do podstatně zlepšeného stavu centra, které začalo opět prosperovat, naopak způsobil i řadu necitlivých architektonických intervencí do městského modelu (což podporovala i zmíněná absence pevnějších urbanistických zásad v kontextu celé Prahy).

Po počátečních institucionálních zmatcích v prvních letech 20. století přece jen došlo k relativní stabilizaci situace, charakterizované obdobím hledání, a jako v jiných oborech se i v územním plánování hledala inspirace v zahraničí. Výsledkem toho bylo, že ihned ze začátku devadesátých let 20. století, v roce 1994, došlo ke zrušení funkce hlavního architekta a jeho úřadu Útvaru hlavního architekta, jenž v Praze fungoval více než 30 let a byl nahrazen více

liberální institucí – Útvarem rozvoje hl. m. Prahy –, která reagovala na změněné, především politické podmínky a připravila nový územní plán Prahy, k jehož schválení došlo v roce 1999 (Hrůza 2003). U tohoto dokumentu byla obecně ceněna jeho profesionální úroveň, se kterou byl vypracován a přijat, přesto se však nestal účinným nástrojem pro regulaci růstu a tvorby města, již musí územní plán zaručit, ani neposkytuje vizi rozvoje do budoucnosti. Rigidnost tohoto prvního porevolučního plánu s názvem Územní plán sídelního útvaru hl. m. Prahy, který už neschvalovala vláda, nýbrž město, dokazuje obrovské množství změn a úprav jeho výstupů, ke kterým už došlo a dochází stále, neboť je platný dodnes. Tato jeho dysfunkčnost vedla k přípravě nového Metropolitního územního plánu pro Prahu, „který se zaměřuje především na celek a jednoduchá, nepřekročitelná pravidla“ (Koucký, IPR 2014). Nově se Metropolitní plán snaží držet obecných trendů uplatňovaných v západních zemích, které měly tu výhodu poválečného svobodného vývoje bez čtyřicetiletého komunistického intermezza, jenž se vyznačovalo typickým charakterem plánování, přinášejícím ve finále jedno – strnulost a nepřizpůsobivost nové dynamické společnosti. Když se na Západě promítaly do územních plánů vize a uvolněnost, protože není nic marnivějšího než tvrdě určovat potřeby a požadavky dalších generací, v socialistických zemích vládly jasné, ze stranického centra diktované regule v duchu idey beztrždní společnosti.

Připravovaný Metropolitní plán se snaží čerpat inspiraci v globálních tendencích územních plánů svobodných a prosperujících měst – to je ovšem pouze jedna strana možného úspěchu. Nelze ani ignorovat a zapomenout kritizované období komunismu, které je právě ve fyzickém obraze Prahy velmi zřetelně podepsáno a s jehož pozůstatky se musí nové územní plány vypořádávat. A v neposlední řadě se musí klást zřetelný důraz na analyzování specifických podmínek, konkrétních problémů a potřeb hlavního města Prahy, z nichž ty nejpodstatnější představím dále.

Kritika urbanistického dědictví a současných trendů

Rysem dnešních tendencí v utváření městských sídel, který jej zároveň významně odlišuje od jejich celého historického vývoje, je globalizovaný svět, jenž rozdává prakticky stejné karty všem městům vyspělé euroamerické společnosti. Po pádu sovětského bloku a následné transformaci socialistických států v tržní ekonomiky se sjednotil také celý evropský kontinent a čtvrt století po této události můžeme říci, že je situace minimálně co do stavu měst na

evropském kontinentě de facto stejná. Nachází se zde samozřejmě vyspělá a rozlehlá velkoměsta typu Londýna, Paříže nebo Berlína a směrem na východ se sídla obecně zmenšují – přesto současná města postihují stejné procesy, jež se promítají do fyzických změn a velkoměsta je zažívají pouze s předstihem oproti menším, méně rozvinutým městským celkům.

Tendence dnešního fyzického vývoje měst předznamenávaly od druhé poloviny 20. století Spojené státy americké, jejichž městské procesy dříve či později proběhly také ve městech evropských a zásadním způsobem ovlivnily budoucí podobu jejich struktur. V souladu s tím dále nastíním 2 zásadní a spolu související kritiky, jež významným způsobem definují dnešní přemýšlení o městě a které zároveň určují aktuální urbanistickou debatu.

Kritika modernistického urbanismu

Americká města se nemusela dlouhá léta vypořádávat s válečnými škodami a následnými rekonstrukcemi a přestavbami, a proto dříve než na starém kontinentě mohla kriticky hodnotit dopady především revolučních koncepcí urbanismu a architektury meziválečného období, jež naopak americká města převzala z jejich centra v Evropě. Tyto koncepce významně ovlivnily americká města, neboť mnoho nejslavnějších jmen tehdejší urbanistické a architektonické scény mířilo za oceán buď svobodně a cíleně nebo později také nuceně kvůli očekávanému válečnému konfliktu. Vzali s sebou také vize modernistického plánování a aplikovali je na tamní města.

Po prvních desetiletích od reálného uplatnění funkcionalistických zásad na převážně rozvinutější severoamerická města ovšem přišlo vystřízlivění z meziválečného optimistického urbanismu, jenž si nárokoval monopol na jediné správné řešení měst a první kritika proto směřovala na jeho pozůstatky v podobě funkčního zónování. Ztělesněním této kritiky se stala americká spisovatelka, aktivistka a (nevystudovaná) teoretička urbanismus Jane Jacobsová, která svou knihou *Smrt a život amerických velkoměst* z roku 1961 rozpoutala celospolečenskou diskuzi k tématu soudobé cesty tvorby měst a jako jedna z prvních vážněji zpochybnila důsledky funkčního zónování, jež podle ní vytvořily „mrtvé“ monofunkční městské prostory, které dále poškozují fungování společnosti a především sociální vztahy v ní. Jacobsová (2013) tento modernistický urbanismus kriticky definuje tak, že je vysloveně zaměřen proti městu a pro jeho napravení navrhuje 3 základní podmínky: navrátit ulici zpět

lidem pro každodenní užívání, promíchat funkce ve městě a tím odstranit funkční zónování a zatřetí začlenit partery sídlišť do běžného fungování města. Velmi zajímavá je její zdánlivě skromná snaha o oživení běžné ulice, tedy přesně toho strukturního prvku města, jemuž funkcionalismus vyhlásil válku a snažil se jej zcela odstranit ve svých modelech ideálních měst pomocí zrušení uliční čáry a budování izolovaných výškových budov v zeleni. Autorka si totiž uvědomuje zásadní význam ulice pro celkové vnímání kvality života ve velkoměstech – pokud samotná ulice selhává, tedy nevytváří příjemný a bezpečný pocit, nabourává to zásadním způsobem fungování lidí a společenských vazeb v daném místě. Jacobsová přisuzuje ulicím funkci identifikátoru kvality měst. Argumentuje tím, že velkoměsta nejsou zvětšená maloměsta, kde na veřejný život dohlíží lidé, kteří se vzájemně znají. Velkoměsta jsou plná cizích lidí a daným městským obvodům přísluší dozor nad jejich bezpečím. Tím zároveň apeluje na práci urbanistů, kteří mají vytvářet živé ulice, pro které stanovuje 3 základní kritéria: ulice má mít jasnou hranici mezi soukromým a veřejným prostorem, domy musejí být do ní orientované a zároveň má být zařízena tak, aby se v ní zdržovali lidé, kteří nejlépe dohlédnou na pořádek a bezpečí v ní. Třetího bodu se má dosáhnout pomocí občanské vybavenosti v parterech domů v podobě kulturních institucí, restaurací a dalších podniků, kvůli kterým se budou lidé na ulici zdržovat.

Přestože nemůžeme samozřejmě srovnávat Prahu s velkoměstem typu New Yorku, jemuž se Jacobsová věnuje nejvíce, je její kritika modernistického plánování a zmíněné 3 základní body jeho napravení (oživení ulice, začlenění sídlišť a promíchání funkcí ve městě) významným teoretickým základem, který přejímají i jiné postmodernistické koncepce urbanismu – příklad jsme již mohli zaznamenat u výše představeného hnutí nového urbanismu –, ke kterému se odvolávají také dnešní urbanisté razící vizi města, jež je blízká i nově vznikajícímu pražskému Metropolitnímu plánu.

Obecně pak lze konstatovat, že Jacobsová zastává postoj organické formy měst, tedy aby sídla vycházela přímo z přání lidí a odrážela tak jejich potřeby a nikoli z teoretických koncepcí urbanistů a plánovačů. Důležitý je pro nás také drobný detail v knize Jacobsové (2013), který popisuje ve chvíli, kdy chválí svoji ulici, protože projevuje ráz městského života. Tedy že projevuje skutečné kvality města, což je bod, na který se nyní urbanisté zaměřují při plánování měst – vytvářet opravdu městské prostředí.

Kritika suburbanizačních procesů

Druhou naznačenou kritikou se zásadním vlivem i na současnou urbanistickou debatu je řešení již globálního problému suburbanizace. Může se zdát, že kritika funkčního zónování modernistického plánování souvisí s procesem suburbanizace jen rámcově v oboru urbanismu, níže ovšem ukáží, že fenomén funkčního zónování a suburbanizace spolu souvisejí mnohem těsněji a de facto jeden z druhého vychází.

Suburbanizace je v současnosti nejnápadnějším a pro města nejzásadnějším procesem, jehož hlavní ideové kořeny sledujeme v urbanistických programech 19. století. Sociolog Jiří Musil (2002) označuje suburbanizaci za 2. fázi evropské urbanizace, která začala probíhat v západní a střední Evropě především mezi lety 1900 – 1960, kdy se „v důsledku změn hodnotových orientací začala část obyvatel stěhovat z vnitřních částí měst na jejich okraje, a často i za ně“. Z fyzického hlediska se tedy jedná o „proces prostorového rozšiřování okrajových městských částí a příměstských obcí (Ouředníček, Špačková, Novák 2013). Velmi jednoduše a srozumitelně tento jev vysvětluje český architekt a urbanista Jan Jehlík (2013): „V přiměřené vazbě na mateční sídlo (jádro), tedy stávající město, přiroste buď předměstí nebo satelit“ a ve výsledku je tak předměstí nebo satelit přírůstkem onoho jádra. V prostoru České republiky se tento trend rozvíjí především od devadesátých let minulého století s návratem k tržnímu hospodářství (Musil 2002). Za jakousi pravlast plošného rozšíření a dopadů suburbanizačních procesů bývá nicméně považována Severní Amerika, kde právě takový „rozvoj předměstských vilových čtvrtí“ platil za „rys poválečného vývoje amerických měst“ (Giddens 1999), a to především v období 50. a 60. let. Tyto nově vzniklé „předměstské vilové čtvrtě“ pak Giddens (1999) označuje pojmem suburbie (anglicky sub urbs), což je v současném výzkumu suburbanizace termín globálně etablovaný a užívaný.

V souvislosti s rozšiřováním suburbií v podobě plošných zástaveb rodinných domů se v anglofonních zemích začal už v padesátých letech používat ještě jiný termín, tzv. „urban sprawl“ či jen „sprawl“, jenž v českém kontextu poprvé přesně definoval a rozvedl architekt a urbanista Pavel Hnilička pod pojmem „sídelní kaše“ ve stejnojmenné knize z roku 2005 s podtitulem *Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*.

Suburbanizace se ve Spojených státech stala zdrojem kritiky ihned po začátku jejího bujení (Ford 1999), což podle amerického výzkumníka měst Thada Williamsona (2010) dokazuje

časté užívání zmíněného termínu urban sprawl, neboť mu přisuzuje určitý implicitně daný pejorativní nádech něčeho nepříjemného a samotným vyskytováním tohoto pojmu v debatách o městských sídlech dokazuje „vítězství kritiků využívání krajiny a dopravy v amerických metropolích“, neboť suburbanizace s sebou přináší velký nárůst automobilové dopravy, jež se nejvíce projevuje právě v jádrových městech.

Stejně negativní konotace pak vyvolává i český překlad termínu urban sprawl, tedy sídelní kaše, odkazující rovněž na „velmi řídkou zástavbu, která se nekompromisně rozlévá do okolní krajiny“ na okrajích dnešních měst (Hnilička 2005). Suburbanizační procesy, jejichž projevem je sídelní kaše, jsou právě tím globálním fenoménem postihujícím v současné době města všech rozvinutějších zemí světa. Není náhodou, že se v České republice začala suburbanizace významně projevovat po režimním převratu v roce 1989, protože mechanismy tržní ekonomiky jsou jejím hnacím motorem. O to se také opírají její zastánci, kteří v suburbiích vidí pouhý výsledek preferencí spotřebitelů (Williamson 2010), jejichž fyzickým projevem v oblasti bydlení a nemovitostí jsou právě rozšiřující se suburbia. Nicméně právě tyto konzumní preference, které se v oblasti bydlení projevují stále většími plošnými nároky lidí, jsou do budoucna kvantitativně neudržitelné už kvůli jednoduchému celosvětovému trendu, a sice demografickému růstu.

Obecně není problém porozumět suburbanizaci, mnohem důležitější je zaměření na její hluboké příčiny, které můžeme základně rozdělit do třech kategorií (Jehlík 2013): zvyšování počtu lidí, zvyšování plošného standardu a zvyšování dopravních a přepravních možností. Tyto současné trendy se pak odrážejí v konkrétních preferencích lidí, jimž se intenzivně věnuje Pavel Hnilička (2005) a zmiňuje nejčastější přání po vlastním domě, symbolizujícím osobní svobodu, prestiž, nezávislost, představujícím nejlepší způsob bydlení v klidném a čistém prostředí a také uložení kapitálu. Vlastní rodinný dům se pak v současnosti stává snem a ústředním cílem lidského snažení a života. Při současném stavu a podobě kolonií domů se pak logicky nabízí otázka, zda takové místo všechna tato přání naplňuje, protože suburbie nejsou ve většině případů samostatné sídelní jednotky, a naopak jsou v jasné závislosti na jádrovém městě (v jehož spádové oblasti se nacházejí), do nějž rodina dojíždí za prací a školou a primární funkci dopravního prostředku zde zastává automobil kvůli časté absenci veřejné dopravy, jež je dána nedostatečnou hustotou obyvatelstva (Hnilička 2013). V suburbiu také prakticky neexistují tradiční veřejná prostranství kvůli nejasné hranici mezi

soukromým a veřejným majetkem a z toho vyplývající nemožnost identifikace se s místem narušuje společenské vztahy (Hnilička 2005). Zvýšená automobilová doprava, vysoká finanční náročnost pro obce na vybudování nákladné technické a dopravní infrastruktury, zábor volné krajiny a s tím související zátěž pro životní prostředí jsou pak hlavními zdroji kritiky suburbí a důvody pro její alespoň částečnou regulaci, jíž se věnují orgány na úrovni Evropské unie i jednotlivých států - v České republice pak suburbanizaci řeší např. Ministerstvo životního prostředí i Ministerstvo pro místní rozvoj, které stanovují specializované pracovní skupiny. Vznikl tak například projekt s názvem *Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice: omezení negativních důsledků na životní prostředí*⁷ realizovaný v rámci resortního programu výzkumu v působnosti Ministerstva životního prostředí České republiky, který mezi lety 2007 – 2011 mapoval a analyzoval stav suburbanizace v České republice a snažil se o pochopení jejích projevů pro opatření vedoucí k potírání negativních důsledků. Pro ilustraci nadnárodní iniciativy pro řešení procesu suburbanizace uvedu dále vyjádření Komise EU v dokumentu *The green Paper of the Urban Environment* z roku 1990: „Rozvoj předměstí je vnímán jako hrozba fungujících měst a spokojeného života v nich. Vzhledem k absenci veřejného života, nízkému počtu kulturních aktivit, vizuální jednotvárnosti a časovým ztrátám při dojíždění je periferie vnímána jako neúspěch“ (Hnilička 2013).

Přesun obydlí za město mělo svůj smysl v době průmyslového věku druhé poloviny 18. a 19. století, kdy se města doslova koupala ve zplodinách svých továren a mnohé z urbanistických koncepcí té doby, které jsem popisoval, mělo tento přesun ve svém programu.

Nejvýraznějším v tomto ohledu byla už probíraná snaha Ebenezera Howarda o vytvoření nových, malých sídelních jednotek v krajině daleko od znečištěných průmyslových velkoměst, v nichž se velmi výrazně uplatňovala separace obytných prostor od zón pracovišť s továrnami. Tento model pak převzaly i pozdější modernistické koncepce dvacátých a třicátých let 20. století, neboť hygienické problémy měst se až do první světové války přes veškeré jejich snahy zcela nevyřešily – problémy se jen částečně potlačovaly. To vnímali samozřejmě i avantgardní urbanisté a výsledná zásada funkčního zónování funkcionalismu na tyto podmínky přímo navazuje – jejich cílem tedy bylo primárně vytvořit hygienické prostředí obydlí jeho oddělením od špinavých továrních komplexů. Připomenu, že ústředním

---

⁷ Více o projektu na internetových stránkách <http://web.natur.cuni.cz//ksgrrsek/urrlab/> nebo na webovém portálu, věnujícího se suburbanizaci v České republice www.suburbanizace.cz

funkcionalistickým záměrem byla separace zón bydlení, práce a rekreace a jejich propojení nově řešenou dopravní obslužností. Ve výsledku tak měly vzniknout izolované a decentralizované ostrovy s konkrétními a jedinými funkcemi, jež by způsobily faktický zánik tradičních měst, na které se dobovou optikou nahlíželo jako na zcela nevyhovující. Avšak mezi dnešními teoretiky jsou i tací, kteří tyto „ostrovy“ obhajují. Například podle německého architekta a urbanisty Thomase Sievertse (1997) dnes dochází k tzv. „zostrovnění“ života, jenž se projevuje tím, že život trávíme právě na určitých místech, mezi kterými se přepravujeme a veřejná prostranství už tedy nepotřebujeme.

Tyto decentralizační tendence spatřujeme také v suburbanizačních procesech, neboť, jak zmiňuje sociolog Luděk Sýkora (2003), můžeme odlišovat suburbanizaci rezidenční, která se projevuje koloniemi rodinných domů, a komerční v podobě velkých skladů a nákupních center na periferiích měst. Obě varianty vedou k dekoncentraci míst s jasně vymezenými funkcemi, zvyšování vzdáleností mezi nimi a také k potlačování kompaktního tradičního města. V důsledku se tedy suburbia snaží komplementovat kompaktní a tradiční město jinou alternativou sídel, která ovšem nejsou samostatná a zatěžují nejen jádrová města. Dnes je ovšem situace naprosto odlišná od doby průmyslových měst, kdy se zrodily myšlenky na masový exodus měst a funkční separaci míst, neboť drtivá většina lidí pracuje v terciálním sektoru v centrech, nikoli ve fabrikách za městem. A přestože se podle Jana Jehlíka (2013) nemáme suburbií bát, protože „jejich zrod i život podléhá přirozenému rytmu a vývoji“, „ty dobře založené se budou dále vrstvit a doplňovat o potřebné vlastnosti (vybavenost, veřejná prostranství), ty špatné budou skomírat či zanikat“, musí se současný urbanismus a územní plánování přizpůsobit fenoménu suburbanizace ze všech zmíněných důvodů a důsledků plynoucích pro stávající města.

Současnost v pohledu na města a jejich tvorbu

Až dosud jsem představoval jednotlivá období vývoje měst, která si s sebou vždy nesla určitou jasnou představu, vizi o dalším rozvoji, utváření, jež se v té které etapějevily jako samozřejmé. Pro další pokračování práce proto ve zkratce připomenu fyzické utváření měst v jejich nejdůležitějších momentech, aby byla lépe patrná dnešní situace.

Od svého vzniku až po středověk se sídla vyvíjela značně logicky a uspořádaně, primárně šlo o ochranu jejich obyvatel a uplatňování moci vládnoucích vrstev na jejich území, jimž napomáhala a do značné míry je zajišťovala prostorová uzavřenost pomocí hradebního opevnění. Tento charakter si města zpočátku uchovávala i v období novověku, než na jeho sklonku proměnil divoký technický rozvoj průmyslové revoluce prostorově snadno čitelná a definovatelná města v kvalitativně zcela nový sídelní typ průmyslového velkoměsta (Halík, Kratochvíl, Nový 1996). Jiří Musil (2002) proto tuto etapu, již započalo 18. století, zcela oprávněně označuje jako druhou městskou revoluci. V reakci na jejich prostorovou expanzi se o století později plně etablovala nová disciplína – urbanismus – a vznikly moderní přístupy k stavbě měst, jež se dotkly všech evropských městských sídel. S radikální fyzickou proměnou měst se paralelně začaly v 19. století objevovat sofistikované teorie nových typů sídel, jež pak ovládaly pozdější urbanistické přístupy. Vznikaly manifesty nárokové si přesný postup utváření měst, z nichž Athénská charta s principy modernistického plánování vydržela v platnosti téměř celé 20. století. Postupné zavrňování jejich metod značně znejistilo komplexní náhled na tvorbu měst a způsobilo, že ke konci druhého tisíciletí se už globálně nepostupovalo podle jednotného a všeobecně platného urbanistického scénáře.

A tato situace heterogenity názorů na vývoj měst panuje i dnes. Jestli existuje něco, na čem se současní urbanisté všude po světě shodnou, je to právě už vyjádřená zkušenost, že jednotné a rigidní urbanistické programy zklamaly. „Univerzální model plánování musíme zamítnout. Je nutné věnovat se individuálně jednotlivým problémům, které města mají, i s tím, že lze zřejmě vytvořit postup práce při návrhu konkrétního města“, píše významný současný český architekt a urbanista Jan Šépka ve své knize s příznačným názvem *Jak se dělá město* z roku 2015, kterými rozvádí své jiné prosté konstatování ze stejné publikace o tom, že „realita je někde jinde než učebnicové příklady ideálních schémat měst“. Nemožnost držet se v současnosti jednotné urbanistické techniky, táhnoucí se jako červená niť napříč všemi dokumenty a publikacemi k tvorbě měst, spolu s odmítnutím modernistického programu, jakožto posledního všeobecně platného manifestu, vede k opětovnému čerpání z historie vývoje měst, k příklonu k tradičním formám zástavby, jež značí „touhu pro prostředí s lidskou tváří a odmítnutí sterility“ (Hnilička 2013). Chuť po odtržení se od tradičního města je tedy opět vystřídána touhou vrátit městům jejich původní a 20. stoletím popřený charakter. Znovu se proto uchylujeme k chápání města organického, živoucího charakteru, které

jednoduše nikdy nebude zcela hotové, ke zjištění, že město nemá žádnou koncovou verzi (Hnilička 2013). Naopak kvalitní současné město, které budou lidé, tedy občané toužící v hlavním městě trvale žít a bydlet, vyhledávat, by mělo plynule navazovat a odkazovat ke své historii a identitě, jak to navrhuje Jiří Hrůza (1997) ve třech základních bodech: zaprvé se jedná o kontextualizaci coby „vědomí a vyjádření souvislostí, dobových i prostorových“, kde zároveň „kontext vytváří pocit trvání, jenž chyběl moderně“, zadruhé je důležitý regionalismus, jenž „souvisí s kontextualizací“, v tomto případě se jedná o „vyjádření svébytných vlastností a znaků určitých míst, krajin a měst“ a konečně třetí bod představuje požadavek na ekologizaci prostředí, respektive trvalou udržitelnost.

Na oborovém poli stavby měst se tedy poprvé v historii dostáváme do symbolického bodu nula, do situace, v níž se staré přístupy zavrhlly a nové stále nebyly nalezeny. Přesto je ovšem nutné nerezignovat a intenzivně se zabývat stavem měst, jež mají v současnosti mnoho problémů, analyzovat je a následně promítat do kvalitních a pro moderní velkoměsta vhodných územních plánů.

Dnešní nejasnou situaci vnímá i vedoucí osobnost světové architektury a teorie urbanismu Rem Koolhaas (2007), který si v úvodu své oceňované knihy *Třešticí New York*, poprvé vydané roku 1978, klade symbolickou otázku: „Jak napsat manifest – o podobě urbanismu toho, co zůstalo z 20. století – v době, která si manifesty zošklivila? Jejich ostudnou slabostí je bytostný nedostatek faktů.“ Koolhaas si částečně sám odpovídá, musíme si konečně uvědomit marnivost snahy napsání a zakotvení dalšího všeobecně platného receptu na tvorbu měst a zaměřit se primárně na to, co zaznělo ve slovech Jana Šěpky – věnovat se konkrétním problémům jednotlivých měst. Tyto individuální nemoci měst by už ani jednotný manifest nemohl postihnout, natožpak jim podat lék, neboť každé si prošlo tak rozmanitým vývojem, že je zkrátka nezbytné přistupovat k nim odděleně a předepsat každému sídlu jedinečný receptis v podobě územního plánu. „Neexistuje žádné standardní město,“ podtrhuje Koolhaas (2007).

Jako metodu, jak takový účinný územní plán sestavit, nabízí český architekt a urbanista Roman Koucký (2006) nutnost relativizace stávajícího stavu pomocí nového pohledu na všechno dané, hledat novou podobu a experiment, které by vedly k pluralitě, pestrosti a vrstevnatosti, ovšem bez pouhého nahrazování starého novým – v zásadě se má město spíše

doplňovat. Nalézání chyb minulosti a jejich využití pro nové přístupy je globálně užívaný postmodernistický trend, přetrvávající dodnes. Koucký (2006) ovšem dále zdůrazňuje, že „základní myšlenkou života ve stávající struktuře nemůže být rekonstrukce jako trend 19. století a 20. století, ale musíme definovat cestu revitalizace jako možnosti pro 21. století“. Tohoto přístupu se pak musí užívat při tvorbě územního plánu.

Postupem času se samozřejmě proměňuje i pohled na urbanismus jako vědní disciplínu, jež je nově vnímána velmi komplexně. Podporuje jej i Jan Jehlík (2013), který dokonce hodnotí urbanismus jako „kulturu života ve městech, kulturu našeho života“, ke kterému se ovšem staví opět kriticky, neboť o něm explicitně říká, že urbanismus je aktuálně nemocný a tato jeho dysfunkce se promítá i do jeho „produktů“ – měst –, protože „problémem dnešních měst je, že přestávají být městy, za města považujeme přibližně pouze tu desetinu, kterou tvoří historická městská jádra a vše ostatní je jakýmsi ‚příživníkem‘“.

Přes všechnu tuto kritiku můžeme ovšem i dnes vysledovat určité trendy nahlížení optimálního a „zdravého“ města. Všechny jsou do jisté míry otiskem selhání urbanistických koncepcí minulého století, ražené především zmiňovanými dvěma nejzásadnějšími fenomény v podobě funkcionalistického zónování a masového exodu do nových sídel za stávající města, projevující se jejich rozpínáním do krajiny, tedy fenoménu suburbanizace. Reakcí na první problém (zónování) je usilování o funkčně promíchané město s lidským měřítkem, druhý problém pak má být odstraněn především usilováním o koncentrované, kompaktní město. Zcela nově se také v současném plánování klade důraz na tendenci, jíž Lucie Stejskalová (2014) označuje jako spontaneitu v procesu územního plánování „ve smyslu samovolné organizace“, jež má napomoci lepší a snazší reakci na potřeby společnosti. Dochází k patrné liberalizaci a demokratičnosti procesu plánování, kdy samosprávy obcí pouze naznačí výchozí podmínky a směr vývoje, které už striktně neřídí a naopak uvolňují jejich průběh (Stejskalová 2014). S tím koresponduje i tvrzení jiného autora, že zkušenost dokládá, že pozitivnější výsledky přinesly právě takové liberálnější přístupy, nikoli přísná regulace (Jehlík 2013). Je podstatné zdůraznit, že se v tomto bodě jedná o zcela nové směřování, do nedávné doby se vždy v historii postupovalo právě podle oněch přísných, mimo společnost naplánovaných regulí. Příčinu takového obratu můžeme opět hledat ve zde již několikrát probíraných okolnostech – zprv v selhání jednotných urbanistických koncepcí a zadruhé v současném globalizovaném a propojeném světě, kde tradiční výsadní moc

národních států upadá ve prospěch menších mocenských center měst a jejich samospráv bez direktivního řízení. Objevují se dokonce názory, že posílení samospráv je velmi příznivý předpoklad pro posílení urbanismu (Castells 1996). Proto není překvapením, naopak logickým vyústěním, že městské plánování je vyvíjející se a nikdy nekončící proces, na němž je třeba neustále pracovat, protože „města jsou kombinací mnoha individuálních lidských záměrů, přirozených procesů a externích faktorů, které nelze předem naplánovat“ (Stejskalová 2014). Velmi dobře vyjádřil tyto obecné tendence liberalizace plánů a nutnost nového směřování Jan Jehlík (2013), jehož slova přebírají i jiní urbanisté a zároveň se stávají i mantrou níže představeného Metropolitního plánu: „Odborník by měl hledat minimum toho, co musí, ne maximum toho, co může.“

Metropolitní plán pro Prahu

V minulých kapitolách jsem už načrtl vývoj územního plánování v kontextu Prahy po režimním převratu 1989, který znamenal v této oblasti obrovskou změnu. Nejen pro hlavní město České republiky, ale pro celý postsocialistický blok otevřela tato událost dveře k moderním přístupům a tvorbě územních plánů podle vzorců uplatňovaných ve vyspělých západních zemích. Praha ovšem této příležitosti nedokázala naplno využít. Sestavení zcela nového územního plánu je dlouhodobý proces, proto nelze příliš odsuzovat, že první polistopadový územní plán, s označením Územní plán sídelního útvaru hl. m. Prahy, se podařilo schválit až v roce 1999. Významnější problém představuje fakt, že se až dodnes, do roku 2015 nepodařilo zavést územní plán s mnohem současnějším charakterem a obsahem, jenž by vyhovoval městu s ambicí zařazení se mezi vyspělé evropské metropole.

Tento nedostatek má vyřešit nový Územní plán hlavního města Prahy, jehož pořízení bylo na základě Zadání schváleno roku 2013 a od té doby probíhá jeho vypracovávání (Koucký, IPR 2014). K jeho sestavení byl ve stejném roce zřízen Institut plánování a rozvoje hl. města Prahy (IPR), jenž nahradil starší Útvar rozvoje hl. m. Prahy, existující od roku 1994 – a nutno dodat, že právě kvůli kontextu a době jeho vzniku byl do značné míry zkostnatělý a nmoderní. IPR vydal rok po svém zřízení rozsáhlou publikaci jako odůvodnění nového územního plánu pro Prahu, pro nějž ustavil název Metropolitní plán. Publikace sestává ze souboru sešitů k jednotlivým částem Metropolitního plánu a nese název *Územní plán hl. m. Prahy – metropolitní plán, Koncept odůvodnění*. „Koncept odůvodnění Metropolitního plánu

je podkladem pro předběžnou diskusi o metodice plánu, o možnostech návrhu, o způsobu možných řešení problémů Prahy a její metropolitní oblasti, Koncept odůvodnění je otevřením cesty“ (Koucký, IPR 2014). Přestože Metropolitní plán stále není schváleným zákonem, jeho teoretické podklady umožňují zevrubné pochopení současných tendencí v plánování a odborného nazírání na podobu a potřeby města Prahy. Je vhodné také poznamenat, že hlavní postavou, podílející se na vzniku Metropolitního plánu, je architekt a urbanista Roman Koucký, jehož praxe na územních plánech českých měst přesahuje dobu 20 let. Koucký je rovněž autorem několika publikací věnujících se urbanismu, z nichž nejpodstatnější je, zde již citovaný, dvoudílný titul *Elementární urbanismus* (2006). *Elementární urbanismus* je také Kouckého metodou v přístupu k územním plánům, a protože je zároveň ředitelem Kanceláře metropolitního plánu na IPR, je patrné, že mnohé z jeho myšlenek se objevují i v návrhu Metropolitního plánu.

Praha optikou Metropolitního plánu

Hlavní město České republiky si svůj zlatý věk v novodobých dějinách zažilo v kulturně velmi progresivním období první republiky. Československo té doby mělo nakročeno k zařazení mezi nejvyspělejší státy Evropy. Nastoupivší zmatky a celospolečenský rozklad způsobený etapou Protektorátu a následná čtyřicetiletá komunistická diktatura ovšem tento proces zablokovaly a na meziválečnou kondici se už navázat nepodařilo. Na prahu třetího tisíciletí si musíme přiznat, že v konkurenci evropských i světových měst Praha opravdu nepatří mezi elitu. Tato situace se přiznává i v *Konceptu odůvodnění* připravovaného Metropolitního plánu, který se ovšem zároveň snaží nabídnout možnost změny. Říká se v něm, že přestože je plán vždy odrazem společnosti, může také naznačit nové cesty, což je ve své podstatě dokonce „povinností a odpovědností“ jeho tvůrců (Koucký, IPR 2014). „Plán může definovat priority. Proto nabízíme plán koncentrující, plán na rozvíjení přírodního i kulturního dědictví města, plán hledající soulad i kontrasty, plán hledající vysokou kvalitu života, plán spíše pro novou než současnou generaci, plán, který by ve svém naplnění mohl vrátit Prahu na mapu velkoměst Evropy i světa“ (Koucký, IPR 2014). Vysoká ambice Metropolitního plánu ovšem není zcela iluzorní a neadekvátní, k hledání a definování „ideálního stavu“ se obracejí i plány a manifesty vyspělých zemí, potvrzuje to také Rem Koolhaas (2007), který o své knize *Třešticí New York*, jež je určitým urbanistickým manifestem tohoto velkoměsta, říká, že „zachycuje ideální stav, k němuž se lze jen přibližovat“. V tom má mnoho společného s Metropolitním

plánem, jenž své úsilí shrnuje těmito slovy: „Celá práce vychází z toho, že plán je vizí budoucnosti. Plán je vždy předpokladem a koncepcí něčeho nového. Plán musí být vždy, minimálně ve svých počátcích, koncipován jako ideální. Všechny nové územní plány by měly být především ideálním obrazem budoucnosti města, ale i krajiny, která ho obklopuje. Plán má být ideální dohodou zúčastněných obyvatel s politickou a úřední mocí, komunální i státní“ (Koucký, IPR 2014).

To nejlepší, co může dnešní Praha nabídnout, je jedinečné historické dědictví. Její další výjimečnou vlastností je heterogenita a vrstevnatost, které ovšem musejí být v moderní metropoli doplněny kvalitními a současnými stavbami a aktivitami v nich – historické části je proto nejen třeba uchovávat, ale také „je nutné je znovu probudit k životu a založit na nich další rozvoj obrazu města“ (Koucký, IPR 2014). Památková ochrana je dnes často kontroverzní a diskutovaná záležitost a mezi architekty a památkáři dochází často ke sporům. V této otázce Koucký (2006) reaguje výrokem, že „současnost je součástí historie“. Nemáme se „bát bourat a stavět nově i v centrech, aby města žila současným životem“, protože „nejlepší ochranu hodnot zajistí prosperující společnost“ (Koucký 2006). V produkci špičkové současné architektury je Praha skutečně velmi pozadu. I proto Koucký (2006) vybízí k zaměření se v Praze na bílá místa⁸ v blízkosti centra, jež jsou „pod klatbou ochrany“. Problém vidí v tom, že „památkáři rozhodují o současné architektuře“ a proto by měl vzniknout také úřad propagující současnou architekturu (Koucký 2008), aby byla zaručena, Kouckého pohledem, optimální rovnováha. Důvodů, proč v České republice nevzniká kvalitní současná architektura, je ovšem více. Podstatou roli hraje obecná nevole k novým, neznámým věcem. Myslím, že podmínkou přijímání opravdu soudobé architektury je dobrý kulturní rozhled a otevřenost společnosti. Fakt, že moderní architektura vyvolává často názorové bouře kvůli vzhledu staveb, je přirozený – prosperující a vyspělá společnost se s ním ovšem snadno vypořádá.

Jiný problém současné Prahy shledává Metropolitní plán v nedostatku její energie. Nedostatek energie je způsoben nadbytkem řídce a nedobře využitého prostoru, jenž je způsoben 20. stoletím, které „nás naučilo plýtvat“ (Koucký, IPR 2014). „Současná tvář Prahy je důsledkem modernistických územních plánů“, kvůli kterým „Praha ztratila své zřetelné

---

⁸ Bílá místa kvůli barvě, kterou se v územním plánu označují lokality bez osobitého charakteru, bez jednoznačnosti jejich dalšího rozvoje.

hranice“ (Koucký, IPR 2014). Po celkové fyzické podobě hodnotí Metropolitní plán Prahu jako „monocentrické město“: na historické jádro města, centrum, navazuje plynule blokové město a na město navazují předměstí a kompozice je dotvářena prstencem periférií (Koucký, IPR 2014). Modernistický prstenec v podobě panelových sídlišť už tedy není považován za město. Aby se jím stal, musí dojít ke kompaktnosti hlavního města a rehabilitaci sídlištních parterů díky propojenosti s městskými strukturami, jak to navrhovala už Jane Jacobsová. Metropolitní plán proto zdůrazňuje, že „již nelze členit město na zóny více či méně obytné, ale naopak je nezbytné stavět města tak, aby všechny jeho části byly městotvorné a nezatěžovaly veřejný prostor nad rámec jeho přirozené obytnosti“ (Koucký, IPR 2014).

Tendence a struktura Metropolitního plánu

Dnes již jednoduše není možné plánovat města na pouhé územní rovině, s pouhým řešením konkrétních částí města, protože současná společnost i doba je natolik dynamická a nepředvídatelná, že je nutné vnést do územních plánů celkovou vizi o směřování a vývoji města. „Direktivní a restriktivní forma dosud v České republice uplatňovaného územního plánování je přežitá“, hlásá Metropolitní plán a zdůvodňuje to tím, že „kvalitní plány evropských i světových měst mají strategický účel a jsou flexibilní“ (Koucký, IPR 2014). Proto se už od 60. let 20. století v Evropě uplatňují 2 různé urbanistické přístupy: strategické a územní plánování (Stejskalová 2014).

První z nich se vyznačuje obecnější povahou, jedná se o koncepční dokument vytyčující rozvoj města a má především za cíl „formulaci budoucích vizí a cílů města v delším časovém období (Stejskalová 2014). Strategické plánování má být širším rámcem druhého, „činnost utváření územního plánu musí být koordinována vizí celku“ (Koucký 2006). Tato strategická složka právě dodává plánu schopnost vize, jakým směrem by se celé město mělo ubírat. Strategické plány vznikají paralelně s těmi územními a v rámci Prahy byl poprvé uveden společně s Územním plánem sídelního útvaru hl. m. Prahy z roku 1999. Kvůli již neaktuálním okolnostem jeho vzniku, novým cílům a také nejnovějším datům se aktuálně znovu pracuje na nové verzi Aktualizace Strategického plánu hl. m. Prahy z roku 2008, která by měla být ražena především snahou o „sociálně soudržné, živé a kulturní město“.⁹

---

⁹ Údaje a citace z webových stránek Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy <http://www.iprpraha.cz/clanek/83/co-je-strategicky-plan>

Hlavní moc na faktické směřování fyzického vývoje měst v sobě ovšem nese druhý přístup, tedy územní plánování, jehož výsledkem je konkrétní územní plán, jenž je „jedním z nejdůležitějších dokumentů, nástrojů, který reálně a konkrétně určuje podobu našich sídel. Závazně stanovuje, kde je možné stavět a kde nikoli“ a „tam, kde stavět umožňuje, určuje základní podmínky, jak stavět“ (Hnilička 2013). Přípravovaný Územní plán hl. m. Prahy je revolučně dvouúrovňový, což je ve své formální rovině moderně se uplatňující trend po celém světě. Víceúrovňové řešení plánu vnímá změnu doby a odlišnost globálního světa, kvůli kterému je potřeba „proměnit i celkový pohled na plánování“ a „nahradit direktivní regulování za strategické iniciování“, jenž spíše nastavuje „procesy“, než aby direktivně nařizoval – „město je mnohem složitější organismus, který už není možno celý podrobně naplánovat“ (Koucký, IPR 2014). V tomto postoji jasně vysvítá poučení z neefektivnosti utopických modelů měst, ať už v podobě zahradního města Ebenezer Howarda či projektu Soudobého města pro tři miliony obyvatel Le Corbusiera, jež všechny byly plánovány na zelené louce a samy určovaly, jak má být společnost zařízena a jaké hodnoty vyznávat. Stanovisko je podepřeno i jiným vyjádřením z odůvodnění Metropolitního plánu, podle kterého má být plán naopak primárně odrazem společnosti (Koucký, IPR 2014), nemá tedy podobu společnosti utvářet.

Dvouúrovňový charakter připravovaného Územního plánu hl. m. Prahy spočívá v tom, že se skládá ze dvou částí. Spodní, druhou úroveň představuje Územní plán části Prahy, je to podrobný plán jednotlivých lokalit hlavního města. Kromě hlavní struktury zástavby stanovuje také charakter a tvar veřejného prostranství, k čemuž se váže i definování uliční a stavební čáry pro jednotlivé bloky (Koucký, IPR 2014). Horní, první úroveň pak ztělesňuje zmiňovaný a probíraný Metropolitní plán, jenž je zpracováván pro celé území Prahy, definuje zejména hranici mezi krajinou a městem a současně zadává regulativy i požadavky na zpracování oné spodní, druhé úrovně Územního plánu hl. m. Prahy (Koucký, IPR 2014) – obecně tedy můžeme chápat Metropolitní plán jako tu „důležitější“ polovinu celého Územního plánu, která je zároveň obecným a podmiňovacím rámcem pro polovinu druhou, jež dále řeší části Prahy v menším měřítku. Metropolitní plán obsahuje všechny pro moji práci podstatné informace, a pokud zmiňuji jen připravovaný pražský územní plán, mám na mysli právě jeho horní úroveň, Metropolitní plán.

Na obecné úrovni, značící hlavní požadavky pro směřování města ve fyzické podobě, je Metropolitní plán ražen čtyřmi skupinami pravidel, podle Kouckého nezbytných pro efektivnost každého územního Plánu. Koucký v úvodu *Konceptu odůvodnění* píše, že po své praxi dvaceti let na českých územních plánech je „přesvědčen, že pro dobrý plán (srozumitelný a stabilní) je třeba definovat (jen a pouze) 4 elementy, na které budou navazovat jednoduchá pravidla“ (Koucký, IPR 2014). Jsou jimi:

1. **Pravidlo o nepřekročitelnosti první čáry.** Právě zde je nejpatrnější Kouckého teorie tvorby plánů, nazvaná elementární urbanismus, již rozvinul ve stejnojmenné knize. Teorie je nesena především tvrzením, že „rozvoj měst se musí obrátit z extenzivního trendu atakujícího nová a nová území v okolí města zpět k intenzivní recyklaci místa“ (Koucký 2006). Tento argument podporuje také Milan Hnilička (2013) ve slovech: „Jeden ze základních úkolů dnešního územního plánování je hledání lepšího a efektivnějšího využití již zastavěného území jako protipólu bezbřehé plošné expanze.“ Jasně oddělení zastavitelného a nezastavitelného území má určit první čára urbanismu.

Podle Kouckého je právě zmiňované oddělení a zároveň definování hranice mezi první a druhou čárou (druhou čáru vysvětlím posléze) hlavním úkolem územního plánu (Koucký 2006). Není proto divu, že tato teorie se také táhne jako červená niť celým odůvodněním Metropolitního plánu. První čáru označuje Koucký (2006) také jako „hranici volné krajiny a města“. Takové vymezení má jasný cíl – pevně stanovit koncentrované a kompaktní území města a tím potlačit urban sprawl, problém expanzivního rozpínání města, který sužuje všechna současná města, jež proti němu musejí nalézat obranu. A ta spočívá především v kvalitním územním plánu.

2. **Pravidla vymezení krásných veřejných prostranství.** Zatímco první čára urbanismu vymezuje hranici volné krajiny a města, druhá čára pracuje v mnohem menším měřítku a stanovuje jednoduše „hranici veřejného a soukromého“, „hranici nezastavitelné plochy veřejných prostranství a plochy zastavitelných bloků“ (Koucký 2006).

Tento bod je zásadní pro tezi Metropolitního plánu, která chápe město prostřednictvím struktury zástavby a struktury veřejných prostranství, které spoluvytvářejí obraz města. „Strukturální pojetí plánu hledá obraz města především

prostřednictvím veřejných prostranství definovaných strukturou zástavby. Strukturální pojetí předpokládá identifikaci stávající zástavby podle jejího převažujícího charakteru“ (Koucký, IPR 2014). Podle Kouckého se máme vrátit k plánování Prahy skrze veřejná prostranství (Koucký, IPR 2014). Kladení důrazu na strukturu také podporuje požadavek koncentrace energie uvnitř města díky kvalitnímu využití ploch.

3. **Pravidla pro stanovení výškové kompozice města.** Metropolitní plán vnímá, že v celém vývoji měst se stavělo do výšky, a proto by bylo jejich popřením zamezovat jim v tom – „růst měst do výšky odráží tisíciletou přirozenost člověka“ (Koucký, IPR 2014). Pro plán je ovšem nezbytná „kompoziční výšková regulace“ i diskuze o stanovení výškových hladin v konkrétních lokalitách, přičemž by se ani neměla automaticky zamítat myšlenka spodní hranice výškové hladiny, jež může napomoci s „rozmanitostí struktury města“ a zajistit, „aby se nerozpadla výšková kompozice města“ (Koucký, IPR 2014).

Výškovou kompozici označuje Metropolitní plán jako „třetí rozměr města“ (Koucký, IPR 2014). Výška v architektuře je dnes velmi podstatná složka vyspělých velkoměst, často se stává dokonce určitým odznakem pokroku, nicméně města s ní musí nakládat uvážlivě – podporovat i regulovat.

4. **Pravidla pro účelné načasování jednotlivých kroků.** V tomto případě se jedná o soubor pravidel, stanovující priority a „v jistém slova smyslu časový rozměr města“ (Koucký, IPR 2014). Odpovídá komplexnosti, s jakou Metropolitní vnímá Prahu.

Jinou důležitou zásadou, k níž odkazují i autoři Metropolitního plánu, je hustota osídlení a zastavěnosti. Zde hlásají současné tendence její nutné zvýšení. „Město má být husté, polyfunkční a obytné v celém svém rozsahu“ (Jehlík 2013). Existují dokonce výzkumy, které stanovují ideální hodnoty hustoty zalidnění. V této oblasti zaznamenala velký úspěch práce dvojice Petera Newmana a Jeffa Kenworthyho (1991), kteří zavedli pojem „automobilová závislost“, jež se pojí s řídko obydlenými místy. Ideální hranici stanovují pro města na 100 ob/ha, aby byla zajištěna kvalitní obsluha veřejnou dopravou. Naopak v lokalitách s nízkou hustotou okolo 30 ob/ha vzniká závislost na používání automobilů (Newman, Kenworthy 1991). Nadměrná rozředěnost hustoty obyvatel a zástavby je typickým atributem suburbánních kolonií, proti kterým se stávající města snaží bojovat. S dostatečnými

hustotami se pojí tradiční město. „Potřeba vrátit do sídla jeho principiální atribut – městskost – vede k hledání adekvátních proporcí v hustotách zástavby a hustotách obyvatelstva“ reaguje na zmíněnou problematiku Metropolitní plán (Koucký, IPR 2014). I zde je velmi patrné vymezení kromě rozpínání měst v podobě narůstajících suburbanizačních procesů také vůči modernistickým koncepcím, které sice přinášely vysokou míru hustoty zalidnění – ta ovšem nebyla doprovázena adekvátní hustotou zástavby.

Všechny zmiňované tendence, jež se musí zavést v procesu plánování města, aby byl zaručen jeho kvalitní vývoj podle aktuálních hledisek, předpokládá a vyžaduje jeden významný faktor, a to zapojení celé společnosti. „Podmínkou kvalitního rozvoje je aktivní spolupráce“ zdůrazňuje Metropolitní plán (Koucký, IPR 2014). Jak jsem již poznamenal dříve, poprvé se tento trend uplatnil v programu nového urbanismu v druhé polovině 20. století, odkdy se vyhledává v mnohých plánech svobodných měst po celém světě. Můžeme jej bez obav označit za nejplatnější dědictví postmodernistického plánování, které už neusiluje o územně plánovací diktát. Pokud má být plán odrazem dnešní společnosti, musí být také svobodný a přístupný. „Je nutné opustit teorie, které hovoří o tom, že lidský život, lidské prostředí a lidský vývoj je možné definovat množstvím technických požadavků“ (Koucký, IPR 2014). Podobně situaci zhodnocuje také Jen Šépka ve slovech, která říkají, že „dnešní doba už není tak vyhrocená a nabízí vícevrstevnaté přístupy“ (Šépka, Tůmová 2015).

Závěr

Městské útvary existují tisíce let. Nejradiálnější proměnu přitom zažila během zlomku tohoto trvání, zásadně se přetransformovala za pouhé jedno století od nástupu moderního průmyslového věku, započatého na sklonku 18. století. Změna si vyžádala ustavení nové vědní disciplíny, urbanismu, v jehož oboru se učíme, jak zacházet s novým charakterem měst a jak využívat současných procesů pro jeho nejideálnější utváření. Při tom ovšem stále musíme myslet na historii sídel, kterých jsme součástí. Platí totiž, a stále bude platit, jednoduchý a zároveň komplexní výrok, že „současnost je součástí historie“ (Koucký 2006).

Dnešní změněná povaha měst je zřejmým odrazem dnešní, podstatně odlišné společnosti a jejích potřeb. Jako už nelze chápat uzavřenost společnosti, nemůžeme ani chápat město jako „uzavřenou entitu“. Závěr práce prezentoval požadavek, že práce na územních plánech, které dnes, opět naprosto odlišně od téměř celé doby vývoje sídel, vnímáme jako jediný možný prostředek pro jejich stabilní udržení, je nekončícím procesem, který musí probíhat v souladu s potřebami společnosti a s jejím aktivním zapojením. „Je třeba vzít v úvahu neustále se měnící soudobou společnost, ve které je potřeba hledat stabilitu právě v míře flexibility, která umožňuje improvizaci, inovaci a je inspirativní“ (Koucký, IPR 2014) Historie utváření městských sídel nás ujistila o nevhodnosti tvrdého plánování. Trend vysvítá s přihlédnutím ke globálně se prosazujícímu chápání města jako živého organismu, jenž má své vlastní a předem těžko odhadnutelné cesty rozvoje. V souvislosti s tím ocituji slova z publikace k představení připravovaného Metropolitního plánu pro Prahu: „Má-li systém přežít a být schopen adaptace, musí obsahovat neurčitost. Tedy určitou dávku chaosu. Zcela determinovaný systém není schopen se učit, ani adaptovat“ (Koucký, IPR 2014).

Poučení z toho není složité, jen si ho často nechceme uvědomit. Z výsledků mé práce jasně vysvitlo, že pro kvalitní plánování dnešních měst se musíme vystříhat jednoznačným a nezpochybnitelným závěrům o stavbě měst a také odolat lákavému pokušení sestavit další urbanistický program, jež by uplatňovaly i další a další generace.

Jinou ambicí mé práce je snaha o „rehabilitaci“ náhledu na dnešní města, respektive o přemýšlení nad současným stavem a podobě měst s jasným vnímáním jejich problémů, což odráží již zmíněná teze o tom, že územní plán (i faktická podoba města) je odrazem společnosti a současné tendence v plánování měst vyžadují spolupráci celé společnosti.

Konkrétně pro Českou republiku je totiž příznačná značná „deformovanost“ vnímání měst a zvláště jejich utváření v podobě územního plánování vlivem dlouhého direktivního řízení, které způsobilo naprostou degradaci měst na všech úrovních, jež má za vinu současnou snahu lidí o vymanění se z města, projevující se častým přáním bydlet, přinejmenším v pokročilejším věku, v prostředí zcela odlišném tradičnímu městu.

Velkou pozornost musíme věnovat novému územnímu plánu pro Prahu, bez něhož se hlavní město nadále neobejde. Představený Metropolitní plán pod vedením Romana Kouckého nemusí být schválen v přesném znění. Jeho důležitost spočívá v naznačení cest vývoje pražské metropole, u nichž je patrné, a má práce ho měla podtrhnout, čerpání inspirace z prosperujících světových měst, které mají na rozdíl od České republiky dlouhodobou zkušenost s plánováním měst v demokratických státech. Zde je podstatné si také uvědomit zřejmý předpoklad, jaký vnímá Roman Koucký (2006), že evropská města, ani Prahu už s největší pravděpodobností nečeká skokový nárůst obyvatel, a tomu je třeba přizpůsobit současné městské plánování, v němž je maximálně důležitá zodpovědnost, neboť, jak shrnuje česká autorita na poli urbanismu Jiří Hruža (2003), „město není divadelní scénou, na níž lze několikrát za večer vyměňovat kulisy podle potřeb uváděné hry a jejich jednotlivých dějství“.

Literatura

Bruyn, G., Trüby, S. (2003). *Architektur_theorie.doc Texte seit 1960*. Basel: Birkhäuser. ISBN 3764369736

Castells, M. (1996). Globalizace, toky a identita: nové výzvy pro navrhování. In Tichá, J. (2013). *Architektura a globalizace: Texty o moderní a současné architektuře V*. Praha: Zlatý řez. ISBN 8090382673

Congress of New Urbanism. (2001). *Charter of the new urbanism*. Dostupná na http://www.cnu.org/cnu_reports/

Dimitriou, H. T. (1991). *Cities and automobile dependence: An international sourcebook*: Peter Newman and Jeffrey Kenworthy Gower, Aldershot, UK, 388pp. *Utilities Policy*, 1(4), 352-354.

Durth, W. (1995). Stadt und Landschaft – Kriegszerstörungen und Zukunftsentwürfe. In Bruyn, G., Trüby, S. (2003). *Architektur_theorie.doc Texte seit 1960*. Basel: Birkhäuser. ISBN 3764369736

Engels, B. (1950). *Postavení dělnické třídy v Anglii*. Praha: Svoboda

Ford R., L. *New urbanism and theories of good city form*. *Cities*. 1999, roč. 19, č. 4, str. 247-257

Haas, F. (1978). *Architektura 20. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Halík, P., Kratochvíl, P., & Nový, O. (1996). *Architektura a město*. Praha: Academia. ISBN 8020002456

Hnilička, P. (2005). *Sídelní kaše: Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. Brno: ERA. ISBN 8073660288

Hnilička, P. (2013): Veřejná prostranství v době rozmachu sídelní kaše. In Ouředníček, M., Špačková, P., & Novák, J. (2013). *Sub urbs: Krajina, sídla a lidé*. Praha: Academia. ISBN 8020022260

Honzík, K. (1976). *Tvorba životního slohu: Stati o architektuře a užitkové tvorbě*. Praha: Horizont

Horská, P., Maur, E., & Musil, J. (2002). *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha - Litomyšl: Paseka. ISBN 8071854093

Howard, E. (1924). *Zahradní města budoucnosti*. Praha: Vesmír.

Hrůza, J. (1989). *Město: Praha*. Praha: Odeon. ISBN 9788020700650

Hrůza, J. (2011). *Stavitelé měst*. Praha: Agora. ISBN 8086820084

Hrůza, J., & České vysoké učení technické v Praze. Fakulta architektury. (2003). *Urbanismus světových velkoměst*. Praha: ČVUT. ISBN 8001027643

Hrůza, J., Ústav územního rozvoje (Brno, Č., Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj, & Asociace pro urbanismus a územní plánování České republiky. (2002). *Charty moderního urbanismu*. Praha: Agora. ISBN 9788090294547

Hrůza, J., Zajíc, J., & České vysoké učení technické v Praze. Fakulta architektury. (1997). *Vývoj urbanismu*. Praha: České vysoké učení technické. ISBN 9788001015490

Jacobs, J. (2013). *Smrt a život amerických velkoměst*. Dolní Kounice: Mox Nox.

Jehlík, J. (2013). *Obec a sídlo: O krajině, urbanismu a architektuře*. Praha: Ausdruck Books. ISBN 8026053990

Koolhaas, R. (2007). *Třešticí new york: Retroaktivní manifest pro manhattan*. Praha: Arbor vitae. ISBN 8086300773

Koucký, R. (2008). *Úřad kreátora*. Praha: Zlatý řez. ISBN 8087068041

Koucký, R., & Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Kancelář metropolitního plánu. (2014). *Územní plán hlavního města prahy: Metropolitní plán: Koncept odůvodnění*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Kancelář metropolitního plánu. ISBN 9788087931196

Musil, J. *Proměny urbání sociologie ve Spojených státech a Evropě 1950–2000*. Sociologický časopis. 2003, roč. 39, č. 2, str. 137-167

Musil, J. *Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů*. Sociologický časopis. 2001, roč. 37, č. 3, str. 275-296

Ouředníček, M., Špačková, P., & Novák, J. (2013). *Sub urbs: Krajina, sídla a lidé*. Praha: Academia. ISBN 8020022260

Sieverts, T. (1997). *Thesen zur Bedeutung der Begreifbarkeit der Zwischenstadt*. In Bruyn, G., Trüby, S. (2003). *Architektur_theorie.doc Texte seit 1960*. Basel: Birkhäuser. ISBN 3764369736

Stejskalová, L. (2014). *Myslet město: Současné městské strategie*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze. ISBN 8086863476

Sýkora, L. (2003). *Suburbanizace a její společenské důsledky*. Sociologický časopis. Roč. 39, č. 2: str. 217–233

Šépka, J., Tůmová, M., & České vysoké učení technické v Praze. Ateliér Jana Šépky a Mirky Tůmové. (2015). *Jak se dělá město*. Praha: Prostor - architektura, interiér, design. ISBN 8087064151

Williamson, T. (2010). *Beyond sprawl and anti-sprawl*. Critical Urban Studies: New Directions.
Portland: Ringgold Inc.